

KAZ. BŪGA.

1937
2506.

KALBOS DALYKAI

(Quaestiones grammaticae).

Perspausta iš „DRAUGIJOS“.

KAUNAS

Saliamono Banaičio spaustuvė

1909

I.

I - ir U- kamienių žodžių daugiskaitos vardinis linksnis.

1 §. Vietoje *v á g y s, á v y s, n á k t y s* pradėjo rašyti *v á g ĩ s, á v ĩ s, n á k ĩ s* pirmasis prof. kun. *Kazimieras Jaunius*; žr. Описание Рощинскаго уѣзда. Ковна 1893, p. 38 sq. Tam, kad daugiskaitos vardinyje linksnyje *á v ĩ s* etc reikia rašyti *ĩ* (ne *y*)!, šiame savo straipsnyje Jaunius randa tris išrodas.

2 §. *Pirmoji išroda*: Iš kamieno *tri-* (: *tri-mís*) turime daugiskaitos vardinį linksnį *tris* „tres“ su *n o s i n i u ĩ*, kaip kad, pavyzdžiui paimekime, ištaria Kvėdar nos, Rietávo, Švėkšnos, Alsėdžių, Varnių parapijose: *tr ĩ n s*. Žodylytę *tris* „tres“ su *n* ištardavo XVI. am- žyje kan. *Daukša*; jo 1599 m. Postilėje, p. 253, randame šešis kartus lytį *tris* kaipo nomin. plur. ir aštuonis kartus *tris* kaipo accus. plur.

3 §. *Antroji išroda*: Kaip iš kamieno *tri-* kilsta daugiskaitos vardinis *tr ĩ s*, taip lygiai ir iš kamienų *v a g i-, a v i-, n a k t i-* (: *v a g i-mís, a v i-mís, n a k t i-mís* instr. plur.) turi kilti daugiskaitos vardinis *v á g ĩ s, á v ĩ s, n á k ĩ s*. Kad tokie daugiskaitos vardiniai link- sniai kaip *á v ĩ s* buvo ištariaimi su *n*, tai yra *á v ĩ n s*, neabejotinai rodo Daukšos šnektá (žr. jo. Postilę, *E. Vol-*

terio išleidime), pas kurį randame: áwįs 200,¹, átskalûnis 149,¹⁶; 172,¹⁹; 174,³⁴, pálíkûnis 149,⁹, winįs 151,¹⁷, anįs 106,⁹, krikszcziõnis 113,²¹, szirdįs 22,²¹=szyrdįs 25,¹⁶, túkstantįs 74,⁷, slawionįs 124,³³, pátįs 116,¹²; 117,¹¹; 124,^{1,34}; 146,¹⁷; 154,³⁴; 157,¹⁹; 170,⁵; 178,⁷; 179,⁵; 191,²³, trįs „tres“ 79,⁹; 96,¹; 119,⁸.

4 §. Kad Daukšos rašyboje *i* buvo ištariamas kaipo *in*, gali rodyti sekantis jo parašymai: palįksmįs 137,²¹ „palinksmįs“ 3 pers. fut., sutįkatį-s(i) 145,⁶ „su-si-tinkantį“ acc. sg. reflex., gálįs-is 25,²⁴ part. praes. act., mįksztųjų 30,²⁴ „minkštųjų“, naudįgas ir priwalįgas 5,²³, pramįs 78,²⁹ 3 pers. futuri iš praminti, wissagálįsis 100,¹⁹.

5 §. *Trečioji išroda*: Beanusvárėse¹⁾ vakariečių augštaičių šnektose senybinis ilgasis *y* žodžio gale dvi ir daug-sąjamiuose žodžiuose, negaudamas priegaidės, sutrumpėjo: *dégant*y* (= sanskr. dá hantî: î=ilgajam *i*), senésn*y*s (slg. senesn*y*s-is), kailys (slg. arklys) taisykliškai pavirto i déganti, senésnis, kailis²⁾.

Vakariečių augštaičių šnektose, kur žodžiai kailis, senésnis yra ištariami su trumpuoju *i*, i-kamienių žodžių daugiskaitos vardinis linksnis yra tariamasis su ilguoju *i*, tai yra *y*: ákys, ávys, ášys, náktys...

¹⁾ Sanskrito (senobės indų kalbės) gramatikoje vadinasi *anusvára* „ein nasaler Laut, der des Verschlusses der Organe, die zur Bildung eines wirklichen Nasals nöthig sind, ermangelt; bei seiner Hervorbringung ist nasale Resonanz verbunden mit einem gewissen Grade der Oeffnung des Mundes“ (Whitney, Indische Grammatik § 70). Jaunius „anusváros“ vardu vadindavo *a, e, i, u* tokiuose žodžiuose kaip žąsis, kęsti, lįsti, skusti tose šnektose, kur dar girdėti nors ir susilpnintas *n*.

Iš atžvilgio į „anusvaros“ įtekme Jaunius (slg. Opisanije rossijen. u. 39, 40) dalydavo lietuvių kalbą į šnektas: a) anusvarės, tai yra tokias, kurios *a, e, i, u* ištaria su nosiniu póbalsiu (rusiškai Jaunius sako „s nosovym pazvukom“): žąsis, kęnsti, lįnsti, skūnsti kaip kad yra ištariama dvėkšnos, Kvėdaruos, Rietavo, Varnių... parapijose; b) pusiautinai anusvarės, t. y. tokias, kuriose *a, e* lieka kaipo *an, en, bet i, ir u* pavirsta ingi grynuosius *y* ir *ū*: žąsis, kęnsti, bet lysti, skūsti, kaip kad taria, pavyzdžiui imkime, betygáliai, ir c) *beanusváres*, tai yra tokias, kuriose *a, e, i, u* yra ištiriamos kaipo gryniosios balsės: žąsis (Tilžė, Vilkaviškis).—žósis (su ankštu tamsiu spalvos o. Taip taria Panevėžio apskrityje, ir aplink Kulius) — žousis (Daukanto šnektą, aplink Skudą...)—žūsis (aplank Rokiškį, Dusecas, Uteną, Švenčionis, Unturkę, Gerviečius...).

²⁾ Kad kailis kilo iš kailys, išrodė prof. Jaunius savo rašte „Poneviežskije govory litovskago jazyka. Čast' II. Kovna, 1899“ p. 4,5.

6 §. N á k t y s, á v y s... negali turėti senobinio ilg o j o i (=y), randamo, pavyzdžiui paĩmkime, senobės indų daugiskaitos vardiniamė linksnyme n á k t ĩ s, delto kad tokiamė padėjimė, kaip matėmė 5 §, ilgasis y turėjo būtinai sutrumpėti. Lytyse n á k t y s, á š y s... (nom. plur.) ilgasis y teduodasi išaiškinamas iš ĩ; slg. r é g y s (participium praes. act.) iš r é g ĩ s.

7 §. P. Parplys, „Draugijos“ II t. 257. protestuodamas prieš á v ĩ s (vietojė á v y s), tarp ko kĩa taip pasakė: „kad būtų senovėje buvę a v i n s, kamenors ir dabar būtų ištariama, ir poantra, būtų n e i š v e n g t i n a i (mano pabrėžta. K. B.) kituose linksnuose esą: avi-n-ių, avi-n-ims, etc, nes n, iškritęs prieš s, visuomet prieš b a l s e s sugrinžta (deg-ĩ-s = degi-n-u = n-i), o čia jokiose tarmėse ir raštuose to neregėties“. — Taigi, turiu P. Parplį patikinti, kad tokia šnektą, kurioje ir dabar tebetartų á v ĩ n s (nom. plur.), yra: ji randasi Varnių parapijoje. Kad varniškiai dar lig šiai dienai tebesako á v ĩ n s, gavau girdėti nuo filol. studento Romo Bytauto par šios vasaros „Mokslo Draugijos“ suvažiavimą Vilniūje.

8 §. Nėra mažiausio reikalo, kad gretymais su á v ĩ s (nom. plur.) būtų * a v i n i ų (gen. plur.): galūnėje - ĩ s pasislėpusi santarą n p r i d e r a n e ž o d ž i o k a m i e n u i, b e t g a l ū n e i. Galūnė - ĩ s, tiesą pasakius, nėra tikra galūnė: ĩ jos sąstatą įeina kamiėngalis -i- (: a v i- slg. a v i- m ĩ s) ir daugiskaitos vardinio (seniau apskųstinio) linksnio galūnė -n s, t. y. a v ĩ s iš * a v i- n s.

9 §. Alsėdiškių žemaičių šnektose, kurią aš iš-dalies pažinau par Jaunių nuo kun. Senkaus (Peterburge), negrištamųjų veiksmažodžių dalyviai (participia) daugiskaitos vardinyje turi galūnę - ĩ s: n é š u s ĩ s msc. (: nėsuses fm.), v é d u s ĩ s... Ta pati dalyvių lytis g r ĩ š t a m o j o j e (reflexivum) išvaizdoje turi galūnę - ĩ n s: j o ū k u s ĩ n s „juokė-si“. Ši galūnė kilo iš -i- n s (= kamiėnagalis -i- + daugiskaitos vardinio linksnio galūnė -n s) + s [i = pronomen reflexivum s i „sibi“].

10 §. Alsėdiškių j o ū k u s ĩ n s iš * j u o k u s- i- n s + s i aiškiausiai rodo, kad v é d u s ĩ s „vedė“, n é š u s ĩ s „nešė“ gimė iš v é d u s ĩ s, n é š u s ĩ s.

Žinių apie dalyvių galūnę **-is** daugiskaitos vardinyje linksnyje galime rasti pas *Joną Schmidt'ą* (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, herausgegeb. von A. Kuhn, E. Kuhn, J. Schmidt und W. Schulze, Bd. XXVI, 362) ir *K. Jaunin* (Описание Россіен. уѣзда 38).

11 §. **i** kamienių žodžių daugiskaitos vardinio linksnio galūnė senobėje buvo **-i-ns**. Paskesnėje lietuvių kalbės gyvatoje **-ins** pavirto ing **-ins** (: **in** = anusvariniam i).

Galūnė **-ins** dar tebeturėjo anusvarą XVI amžyje Daukšos šnektose. Jis 1599 metuose dar tebesakė: **tr i n s** „tres“ (parašyta: **tr i s**) ir **á v i n s** (parašyta: **á w i s**).

12 §. Kvėdarnos, Rietavo, Alsėdžių, Švėkšnos... anusvárėse šnektose **-ins** teuzliko priegaidėtame padėjime, tuo tarpu kad bepriegaidžiame padėjime, sutrumpėjo ing **-is**, k. a.: **tr i n s** „tres“, bet **á v i s**, **v é d u s i s**... Slg. **b ú v i s**, **d i r b i s** iš **b ú v ė s**, **d i r b ė s**; Jauniaus Описание Россіен. уѣзда 32.

13 §. [Pusiautiniai anusvárėse ir] beanusvárėse (5 §¹) šnektose galūnė **-ins** pavirto ing **-ys**: **tr y s** „tres“ ir **á v y s** „oves“; slg. **g y s l a**, **s k y s t a s** iš **g i n s l a**, **s k i n s t a s** (anusvarėse šnektose, k. a. Kvėdarnoje...).

14 §. Daugiskaitos vardinio linksnio galūnė **-i-ns** yra labai sena: ją pažino ir mūsų giminaičiai senobės prūsai. Vadinamajame Elbingo žodyne mums užliko trys **i**-kamienių žodžių vardiniai linksniai su galūne **-ns**: **ausi-ns** „ausis“, **aki-ns** „akis“ ir **dinski-ns** „ausies tirštimai“. Slg. mano „Aistiškų studijų“ I dalį, p. 149, § 69¹.

15 §. Lietuvių **áu s i s**, senobės prūsų **ausi ns**, tiesą pasakius, yra ne vardinis, bet **ap sk ū s t i n i s** (accus.) linksnis, pildas vardinio priedermes.

Apskūstinio linksnio pavirtimą vardiniu žino taip-pat ir kitos indoeuropiečių kalbos.

16 §. Graikų tarmėse (hērakl., boīot.) apskūstinio linksnio lytis τρῖς = gotų thrins (gortyn. τρίνς—naujadaras) buvo vartojama vardinio τρέες τρεῖς vietoje; žr. *Brugmann*, Griechische Grammatik³ p. 212, § 234. Pas Hērōdianą ir Lezbo salos tarmėje accus. plur. πόλεις (iš πόλινς) turėjo nomin. plur. reikšmę, žr. *Brugmann*, l. c. p. 77, 233.

17 §. Senobės indų kalboje, Rigvėdos giesmėse, i-kamienio žodžio nákti- fm. daugiskaitos apskūstinis linksnis náktis vartojamas yra vardinio linksnio reikšmėje; slg. *Johannes Schmidt*, Die Pluralbildungen der indogermanischen Neutra p. 254.

18 §. Slavių daugiskaitos vardinis tri „tres“, noči „noctes“, iš pat pradžių (ursprünglich) yra buvęs *apskūstinis* = liet. trīs, náktis. Senobinis daugiskaitos vardinis užliko lytyse patėje „keliai“, trėje „tris“: sanskr. *mátayas* „mintis“, *tráyas* = gr. *τρῆς* *τρεις* „tris“; slg. *Vondrák*, Vergleichende slavische Grammatik II, 8.

19 §. Latvių trīs „tres“ (su tvirtapradžiu y) kartu su slavių tri ir graikų (hērakl., bořot.) *τρῆς* iš **τρῆς* (slg. gortyn. *τρῆς*) yra išapskūstiniai vardiniai linksniai, lygūs su lietuvių trīs; slg. mano „Aist stud.“ I p. 43, § 19¹³.

20 §. Lietuvių, prūsų, latvių, graikų, indų ir slavių kalbos rodo, kad i-kamienių žodžių daugiskaitos apskūstinis (accusativus) linksnis gali pildyti vardinio priedermes.

21 §. Jauniaus nuomone, ir nom. plur. ávis, kirmis, šlaúnis, pátis, pirtis etc. ir accus. plur. avís, kirmis, šlaunis, [vieš]-patis, pirtis etc. iš pat pradžių buvo viena ir ta patilytis, būtent accusativus pluralis.

Jai viena ir kita lytis yra daugiskaitos apskūstinis linksnis, tad kodėl jų nevienodá klotís (Schicksal)? Tam turėjo būti gana svarbios priežastys.

Priežastų suradimas apie dvejopą daugiskaitos apskūstinio linksnio klotį (: ávis ir avís) pasidarys mums lengvėlesnis, jai mes kiek atsitraukę į šalį nuo aprašymo siūlo pasižišime su ilgųjų viená balsių (monophthongus) klotimi žodžio gale. Čionai, dėl vietos stokos, mes tepasitenkįsime balsės o (= latv. â = indo-europ. â) kloties susekimu.

22 §. Lietuvių kalboje o, stovėdamas žodžio gale nuo amžių atviroje¹⁾ sąjamoje

¹⁾ t. y. neturincioje po savęs r, l, m, n.

lieka kas buvęs (t. y. **o**) tiktai priegaidėtame padėjime (in positione sub accentu), tuo tarpu kad nepriegaidėtame padėjime šisai **o** sutrumpėja į **a**.

Pavyzdžiai:

23 §. **a)** **o** *sub accentu*: ¹ **ó** „und, aber“ iš i.-eur. ***ad**, „Aist stud“ § 19³; ² **tó**¹⁾ mergaitė (Jaunius, Поневѣжскіе говоры II, 4) = gr. τή; ³ **nó** sakinyje „nó tiek ir aš išmanau“ (Kvėdarna, žr. 1908 m. „Vilties“ № 82, Kalbos dalykai 96); ⁴ **pró**; ⁵ **tós** mergos nom. plur.; ⁶ **kaip-ó**; ⁷ **anó**¹⁾ mergá (ryt. Užpaliai, Dusetos);

24 §. **b)** **a** iš **o** *sine accentu*: ¹ **taípa gí** iš **taipó gí**: šioje lytyje priegaidė nuo galo pasitraukė į priešą dėl susitikimo su kita priegaide (Jaunius Поневѣжскіе говоры I 97, 98). **Taípo gí** tolesniai turėjo sutrumpėti į **taípa gí**. Paskesniai, proklitikai **gí** praradus savąją priegaidę, iš **taípa gí** gimė **taípag(i)**; slg. 1599 m. Daukšos Postilės (Volterio išleid.): **téipag'** 28,27; 112,30; 140,33; 157,33, **téipag** 129,16, **téipag'** 174,11; 188,34.

² **tás-ga** (Raudėnai) „šit tau! = hoc evenit“ pagal Jauniaus nabaštiko aiškinimo iš **tás** (pro neutro, cf. **kás** — msc. et neutr.) + 3 pers. sg. aoristi ***go[t]** = sanskr. **gât** gr. βῆ: „Kázi, padėk peilį: išipjausi! (vaikas nepaklausė ir sau pirštą išipiovė) — Ai, išipjoviau! — **Tásga!** „šit tau! ir įvyko (: **gô[t]** = βῆ „evenit“) tai, ką esmi sakęs“. Kvėdarniškių **tásgat-ės** iš **tás-gat(i)** [**tásgat'** žemaitiškas sutrumpinimas iš ***tásgoť**, slg. **vyr-a** iš **vyr-o**] + particula **-ės**: **dabart-ės** < **dabart-inis** < **dabar[t]**.

³ „Čia žmonių eí**ta**“ iš ***eító**, kaip kad rodo žem. **éta**. Trumpasis **a** žemaičių tarmėje būtų išnykęs, slg. žem. **šált** iš **šáлта**, **sveík** iš **sveíka**.

25 §. Mūsų taisyklė reikalauja, kad *bepriegaidis o* žodžio gale pavirstų į **a**.

Tokios lytys kaip **šákos** (nom. et voc. plur.), **Diévo** (gen. sg.), **dáro** (3 pers. praes. indic.), **kirtó** (3 pers.

²) **Tá**, **aná** yra naujadarai pagal santykio **gerá**: **geróji**. **Prieoji**, **anóji** gimė naujybė **tá**, **aná**.

perfecti indic.) gali rodyties išimtinėmis, bet iš-tikrųjų taip nėra.

26. §. Nominativus (ir vocativus) pluralis š á k **os** turi ilgąjį **o** neperdirbtą į **a**, dėlto kad senobėje šisai **o** yra buvęs priegaidėtas, t. y. š á k **os** iš *š á k **ôs**; slg. an **ós**, kuri **ós** mergos nom. plur. fem. Šiame atsitikime galūnė **-os** buvo tvirtapradė; slg. pra-lietuv. *jâs „jos“ nom. plur. fm., *Jaunius*, Понебѣжскіе говоры II 13.

27 §. Kad senobinis nom. plur. *š á k **ôs** tapo perdirbtas į š á k **os**, tam kaltas yra vocativus. Vocativus paprastai turi priegaidę pradinėje žodžio sąjamoje: skr. d ê v i (priegaidė antilgojo **e**) prie nom. sg. d ê v i „deivė“ (priegaidė ant ilgojo **i**), d ê v a (priegaidė ant **ê**) prie nom. sg. d ê v á s „Dievas“, latv. m â t' (**â** su krintančiaja priegaide)=liet *m ó t e prie latv. m â t e „motyna“ (su tęstine priegaide ant **â**) iš mot ê (su priegaide ant **ê**)¹⁾, liet. s ū n a i t', s ū n e l' (tvirtagalė priegaidė ant **û**) prie s ū n a î t i s, s ū n é l i s (Joniškio parap.), m é r g a i t e s, palūkėkite! (Kaune; tvirtagalė priegaidė ant **er**) prie m e r g a î t ê.

28 §. Lietuviai savo senobinius daugiskaitos vardinius linksnius *d u k t é r e s (=skr. d u h i t á r a s) ir -p i e m é n e s (=gr. ποιμένες) perdirbo į d ū k t e r e s ir p i ê m e n e s par šauktinio (vocativi) linksnio kalčią.

29 §. Genitivus sing. Di é v o savo **-o** turi ne iš indo-europ. **â**, bet iš aistiško nesutrunkto **-aa**, žr. *Jauniaus* Понебѣжскіе говоры I 130 sq. ir mano „Aist. stud.“ I 20, 40.

30 §. Dár**o** ir kirt**o** užlaikė nesutrumpintą **-o**, dėlto kad dar nesenai tebebuvo *dar**ó** ir *kirt**ó**; slg. prūsų bill **â** „bylo“ 3praes. (**â** reiškia ilgą priegaidėtą **a**), t e i k ū „er schuf“ (**û** reiškia ilgą priegaidėtą **û**, gimusi iš **â** po **k**).

31 §. Kad praeitajame laike trečiojo asmėns galūnė **-o** buvo priegaidėta, rodo netikt prūsų, bet ir lietuvių kalba. Prie r á d o, [su-] sėdo (tvirtapradė priegaidė ant **ê**) dusetiškiei sako gr i š t a m o j o j e lytyje: r a d ô -s „at-si-rádo“ (iš-kur ánas toks r a d ô s?), „s è d ô -s „at-si-sėdo“,

¹⁾ Koks yra santykis tarp latvių ir lietuvių priegaidžių, galima sužinoti iš mano „Aist. studijų“ I, p. 32, § 17*).

stoj **o**-s „stójo-si, tapo; atsitiko“ (žodis kūnų stojós. Kas su juo stojós?).

Lytis panašios į **rad** **o**-s „atsirado“ buvo žinomos ir Daukšai, žr. jo 1599 m. *Postilę* (Volterio išleid.): Aną **ž**^{ea} **min** **o** **s** ir išpažino biauribę 158,¹¹, **stoi** **o** **s** 6,²⁶; 31.³³ 35,^{7,9} greta su **st** **o** **i** **o** **s** (kaip kad ir Dusetų parapijoje) 37,²¹; 40,²⁸; 54,¹; 57,²², kiti lik **o** **s** piktūmūsia 73, ¹².

32 §. Š **á** **r** **k** **a**, pi **ê** **v** **a**, vi **l** **n** **a**, du **o** **n** **a** etc. yra pilnai taisykliški žodžiai. Vietoje **al** **g** **á** (=gr. ἀλγί), **mer** **g** **á**, di **e** **n** **á**, š **a** **k** **á** etc. mes turėtume laukti ***al** **g** **ó** ***mer** **g** **ó**...; slg. **tó** šárka, **an** **ó** pi **ê** **v** **a**. ***Al** **g** **ó** tapo perdirbta į **al** **g** **á** par šauktinio linksnio kalčią: **al** **g** **a** = gr. νόμα (su trumpuoju α) = slav. **ž** **e** **n** **o**.

33 §. Vienaskaitos giminis linksnis **viln** **o** **s** turi nesutrumpintą **-os** iš sutraukto **-âês**, senesnio **-â**-[**s**] **ês**, žr. mano „Aist. stud.“ I p. 20.—Panevėžiečių genit. sing. fm. **tâs**¹⁾ (**â**=ilgam tvirtagáliam **a**) „τῆς“, Jauniaus nuomone, kilo iš pralietuviškos nesutrauktinės lyties ***t** **â** **ês**, kuri savo keliu radós iš ***ta**[**s**] **ês** (dissimilatio duorum **s**, žr. mano „Aist. stud.“ §10, 3°: latv. **pir** **m** **a** [**s**]-**i** **s** = liet. **pirm** **s**-**i** **s**, dusetiškių **me** **l** **d** **i** **m** **a** [**s**]-[**s**]-**i** **s** „meldimos“ reflex.; graikų ὄνος „asilas“ iš ὄ[σ]νος: lat. asinus). ***Tâ**[**s**]-**ês** gimė iš ***t** **á** **s** **j** **â** **s** = skr. **t** **á** **s** **y** **â** **s** „tos“: nepriegáidis **â** (→ liet. **o**) pavirto į **ê** (→ liet. **é**), žr. „Aist. stud.“ I, § 31, 32; j po santarós prieš **ê** išnyko: **š** **ê** **m** **a** **s** = skr. **ç** **y** **â** **m** **ás**, žr. *Brugmann*, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, Bd I² p. 490.

34 §. Panevėžiečiai turi dvejopą giminio linksnio, motriškosios gymės, išvaizdą: **tâs** ir **tós**. Pirmoji išvaizda yra lygi su senobės indų **t** **á** **sy** **â** **s** ir prūsų **st** **e** **s** **s** **e** **s** **e** **s** (Aist. stud. §. 12, 4°), antroji gi—su graikų **τῆς**.

Tilžiškių gen. sg. fm. **t** **ó** **s** **-ios** ir **t** **ó** **s** **-ês** išaiškina mas šitą galūnės dvejopybę: **-ios** iš ***ja**[**s**] **ês**, **-ês** gi iš nepriegaideto ***jâs** (Aist. stud. l. c.)

¹⁾ Panevėžiečių gen. sg. fm. **tâs** (Jaunius, Poneviežskije govory II, 5 sq.) negimė iš **tôs** = gr. **τῆς**, dėlto kad tokiam padėjime panevėžiečiai i.-europ. **â** (= gr. **η**) verčia į **o**; **tó** merga, **j** **ó** **s** 3 fut.

35 §. *Ta-ê s iš t á-s ê s padarė tai, kad ir dat. sg. fm. t á s ê i (=skr. t á s y â i) analogiškai prarado savo s ir par ką pavirto į *t á ê i (Aist. Stud. § 12, 5°) > tai.

36 §. Iš motriškosios gymės giminio *t á-ê s (iš *t á-s ê s) ir duotinio *t á-ê i (iš t a s ê i) analogija buvo pernešta ir į vyriškąją gymę. Vietoje genit. sing. msc. *t á-s a (slg. skr. t á s y a. Aist. stud. § 12, 3°) dat. sing. msc. *t á s m i (slg. skr. t á s m â i prūs. stesmu), minėtosios analogijos keliu praradus s, gimė lietuvių prokalbėje *t á-a ir *t á-m i=t â (su ilguoju, tvirtagaliu a. Panevėžiečiai) arba t ó gen. sg. msc., t â m dat. sg. msc. (slg. 1599 m. Postilės, p. 545,46: târnui t a w â-m i).

37 §. Senobinis sing. genit. msc. *D e i v â-s a (slg. skr. d ê v â-s y a) latvių ir lietuvių prokalbėje par įvardovietės (pronomen) *t á-a (iš *t a s a) įtekme pavirto į *D e i-v á-a ir paskesniai į *D i e v â-a (Aist. stud. § 38, 40) = la. D i e v a, liet. D i e v o.

38 §. Panevėžiečių gen. sg. D i é v a, kaip rodo t â „tó, τὸ“ (Jaunius. Поневѣжскіе говоры II 5), kilo iš senesnės lyties *D i é v â (su ilgu â); slg. Naujámiesčio ir Vadaktėlių k a n â „kienó“ (â = ilgam tvirtagaliu a)

Kitų ilgųjų vienabalsių (ê, y, u: û iš i.-europ. ilgojo ô = gr. ω) klotis nė kiek nesiskiria nuo aprašytosios balsės o kloties.

39 §. Senobės indų kalboje i-kamieniai žodžiai a g n i- „Feuer“ msc. ir g á t i- „Gang“ fm. turi dvejopą daugiskaitos apskūstinį linksnį: a g n i n iš *a g n i n s ir g á t i s (:î s iš i.-europ. -î s su ilguoju i). Lietuvių prokalbėje irgi turėjo būti dvejopas accusativus pluralis: *u g n y n s (su tvirtaprade priegaide ant -y n s) msc. ir *m i n t y s fm. (su tvirtapradžiu y: = skr. m a t i s accus. plur. fm. prie nom. sg. m a t i s „Gedanke, Ansicht, Verstand“).

40 §. Tolėsniai accusativus plur. fm. *m i n t y s igavo n iš *u g n y n s analogijos keliu: *m i n t y n s. *U g n y n s, *m i n t y n s paskesnėjoje lietuvių kalbės gyvatoje, sutrumpėjus dvibalsėms, pavirto į *u g n i n s, *m i n t i n s (î n turi tvirtaprade priegaide ant trumpojo i).

41 §. *Ugnins, *mintins, pradėje pildyti vardinio linksnio priedermes, įgavo naują priegaidės vietą: *úgnins, *míntins*. Matėme augščiau (§ 27, 28), kad lietuvių kalboje daugiskaitos vardinis linksnis gauna priegaidę ten pat, kur kad turi šauktinis (vocat.).

42 §. Accus. plur. **ugniⁿs, *mintiⁿs* sakinyje, atsistoje prieš žodžius prasidedančius santara (in positione ante consonantem antecedentis vocabuli), turėjo prarasti savo *n* ir par tat pavirsti ing *ugníⁿs, mintíⁿs*. Slg. ką sako *Jaunius*, Описание Россіен. y. 41, 42, Поневѣжскіе говоры I 125, II 13.

43 §. Santarós *n* praradimas padėjime prieš „*s* + santarą (sekančio žodžio)“ galėjo įvykti tik dėlto, kad žodžiai su priegaidėta paskutiniąja sąjama sakinyje gaudavo proklitišką arba labai susilpnintą priegaidę. Senobės lietuvių sakinio sustatymas reikalaudavo, kad kiekvienas *περισπόμενον*’as (tvirtapradė priegaidė žodžio gale) pavirstų ing *ὀξύτονον*’ą (tvirtagalė priegaidė žodžio gale); slg. „Aist. stud.“ I p. 44.

44 §. Pralietuviškame sakinyje „(y)s *ugnins kúrja*“ ir „[mems(=mės)] *mintins gérbjame*“ šiuodu apskustiniu linksniu, stovėdamu proklizyje, įgavo susilpnintą *tvirtagalę* priegaidę: „*ugníⁿs kúrja*“ ir *mintíⁿs gérbjame*“. Tolėsniai šiuodu sakiniu turėjo pavirsti ing „*ugní[n]s kúrja*“ ir „*mintí[n]s gérbjame*“: *n* išnyksta padėjime prieš „*s* (arba *z*, taip pat *š* arba *ž*) + santarą“, jai jisai istovi nepriegaidėtame arba proklitiškame padėjime.

45 §. *Pavyzdžiai*: ¹ *sla[n]stai* „die Falle“ (Kúpiškis), bet *slánstas* pas Bretkūną (Hiob 40, 19): skr. *srāsatē* „krinta, fällt“, žr. *Jaunius*. Описание Россіен. y. 41. Dusetų, Pagirio, Kvėdarnos *slástaibe* *n* iš accus. plur. *sla[n]stús*.

² *izdas* „thesaurus“ (Širvydo Dictionarium 337); ein Schatz, bes. einer, der noch *verborgen* liegt (Nesselmann'o ir Kuršaičio žod.)“ iš kamieno *i[n]z-dá-* (:plur. *i[n]z-dáí*) = *in-s* = „gr. *ἐνς εἰς* + *da-* „dėjimas“. Priešdėlį *in-s* „i“ randame latvių žodelyje *ys* „*εἰς*“ (*Bielenstein*, Lettische Sprache II 293: „*ys* pasaules galam „bis an das Ende der Welt“) ir lietuvių — *is-čio* *s* plur. „das

Eingeweide“ (*i n s c z i o s* pas Bretkūną, Jes. 16. 11, II. Chron. 21. 19) iš **i n s - t j o - s* „kas yra viduje“; slg. a p a *č i á* prie gr. *ἄπὸ*, p r y - *č i á* „die äussere Verhältnisse, auch der Vorwand, den sie für etwas hergeben“ prie p r y [-k e l i s], u ž u o - *č i á* „die Verborgenheit“ prie u ž, u ž u ô, [-marša]; skr. n i - *t j a - s* „eigen“, n i š - *t j a - s* 'fremd' Whitney Ind. Gramm. § 1245, b.

^{3.} l a[n] s t á (Tilžė), l a[n] s t ú s accus. plur. (iš kur išvestas ir nom. plur.) > l á s t a i „Brütnestergestell“ (Pagi-rys)=l a s t a i (Dusetos) arba l a s t o s (Kamajai; abiejuo-se žodžiuose a tvirtapradis), l a s t v a i (Kvėdarna, Rie-tavas; a=a n t v i r t a g á l i a m): l e n d ú.

^{4.} p a s „bei an“ iš proklitiško **p a n s* padėjime prieš sekančio žodžio santarą, k. a.: p a s m a n é iš p a[n] s m a n é. **P a n s* kilo iš senesnio, proklitiško **p a n [a] s* (m a n é; slg. Aist. stud. § 27, 28) iš **p e n e s* (m a n e)=lat. p e n e s „bei“ (taip aiškina Jaunius): p r o k l i z y j e e v i r s t a i n g a (Aist. stud. § 37 ³²), slg. a š ž i n á u iš e š ž i n á u.

^{5.} j u ó s accus. pl. iš **j u o [n] s* padėjime prieš santa-ras, žr. *Jaunius* Понев. говоры II 13, Описание Россиев-у. 41, 42.

46 §. Iš to, ką esme augščiau pasakę apie i-kamie-nių žodžių daugiskaitos apskustinį linksnį, darosi mums aišku, kodėl jis prasikišė pro daugiskaitos vardinį; todėl, kad pirmasis (accus.) buvo „*προκλητικόν*“, tuotarpu kad antrasis (nomin.)—„*ὀρθοτονόμειον*“ (turįs savarankę, t v i r t á priegaidę).

47 §. Lietuvių prokalbėje t v i r t á j á priegaidę turė-jo visi žodžiai „*βρόπων*“, tai yra neturį priegaidės ant p a s k u t i n ė s i o s sąjamos, taip-pat visi žodžiai stovį s a k i n i o g a l e ir p a u z o j e; slg. Aist. stud. I p. 44.

48 §. Lietuvių prokalbėje *βρόπων* **ú g n i n s*, **m i n - t i n s* (nomin.=vocat. plur.) sakinyje visadós užlaikydavo sa-vo galinį n, visai nežiūrint į tai kokiame padėjime jiems prisieidavo stovėti, dėl to k a d n š i a m e p a d ė j i m e b u v o l a b a i t v i r t a s, kaip stovįs p ó t o n y j e (post accentum) ir turįs „svaritą“¹⁾; slg. Aist. stud. I p. 50 sq., 75 sq.

¹⁾ Sanskrito kalbomokslyje „s v a r i t a s“ yra pirmoji po prie-gaidėtosios (udatta-) sąjamos sąjama su t v i r t u krintančiu tonu. Sva-rituotoji sąjama po priegaidėtosios yra visų stipriausia

49 §. Kad **n**, stovįs svarituotojoje sąjamoje (taip-pat ir kiekvienoje kitoje p o t o n i n ė j e sąjamoje), negali iš-nykti prieš **s** (+consonans antecedentis vocabuli), tarp ko kĭta rodo ir sekąs pavyzdįs: v ě d ě **s** msc. (vėdusi fm.), bet d ĭ d ě **s** acc. plur. (=d ĭ d ě **s**-i a s, slg. b a l t a s-i a s).

50 §. Kad mes turime greta su ū g n ĭ s, m ĭ n t ĭ s ir u g n ĭ s, m ĭ n t ĭ s (accus, plur.), tam priežastis yra *prie-gaidės vieta*.

Nom. plur. m ĭ n t ĭ **s** taip santykiuoja su accus. plur. m ĭ n t ĭ **s**, kaip kad part. perf. act. v ě d ě **s** su accus. plur. d ĭ d ě **s**.

51 §. Augščiau (§ 14) matėme, kad nominativus plur. su galūne -i-**n s** buvo žinomas ir prūsų kalbai, būtent Pame-zanės (Elbingo miesto) tarmei. Zambijos prūsų tarmė (jų tarme parašytas 1561 metų Enchiridion'as) težinojo i-ka-mieniuose žodžiuose daugiskaitos vardinį su galūne -**is**: a k ĭ s 49 „akįs“ (:w i s s a s **ackis** giėdi notien „alle Augen warten auf dich“), w ĭ r s t a i i o u s i m m u s ĭ **s** 84 „ihr werdet nehmen“, w ĭ r s t a i a u p a l l u s ĭ **s** 84 „ihr werdet finden“: i m m u s ĭ **s** „ė m u s -ĭ **s** (žem.)“ ir a u p a l l u s ĭ **s** „radusis“ nom. plur. msc. part. perf. act. (:accus. plur. a u -l a u [v] ū s -i **n s** Enchir. 18).

52 §. Žambijiškių prūsų daugiskaitos vardinis link-snis a k ĭ s „akįs“ kilo iš aistiškos pirmalytės (Grund-form) á k y s, niekada neturėjusios **n** prieš **s**. Aisčių á k y s (nom. plur.) savo galūne yra pilnai lygios su minė-tuoju senobės indų n á k t ĭ **s** (§ 17).

53 §. Augštaičių vakariečių daugiskaitos vardinis ant -y **s** (:á k y s „akįs“, á v y s etc.), kaip matėme augščiau (§ 5, §§ 22—38), negali atsakyti aistiškam nepriegaidėtam -y **s** (§ 52), iš indoeuropiško -y **s** (su ilguoju i). Kaip se-nobiški k a ĭ l y s (nom sg.) ir *k a ĭ l y (slg. a r k l y s :a r k l y) pavirto į k a ĭ ĭ s ir k a ĭ ĭ i, taip lygiai ir á k y s, á v y s... būtų pavirtę ing *á k ĭ s, *á v ĭ s.

A k y s á v y s teduodasi išaiškinti iš á k ĭ s, á v ĭ s (§ 6).

54 §. Latvių prokalbėje, kaip rodo t r y s „tres“ (y tvirtapradis) nom. ir accus. plur. buvo lygūs ir vardinis ir apskųstinis (daugiskaitos) linksniai: abudu prieš **s** turėjo **n**: *t r ĭ n s (§ 19) a k ĭ n s (> latv. a c ĭ s) nom. ir accus. plur.

55 §. **u**-kamienių žodžių daugiskaitos vardinyje linksnyje vietoje **-ūs** pradėjo rašyti **-ūs** pirmasis prof. kun. *K. Jaunius*; žr. Описание Россіенскаго языка 39, 40. Galūnei **-ūs** rašyti pamatai приведami yra tie patis, kaip ir prie **-is** (§§ 1—6).

56 §. *E. Volterio* išleistoje 1599 m. Daukšos Postilėje randame sekančius daugiskaitos vardinius su **-ūs**: iūs 20,14 = iūs 25,22; 31,33; 34,23; 59,9; 64,16; 126,29,34; 130,35,36; 135,5; 141,24; 152,13; 154,6; 156,16; 162,17; 163,9; 166,28; 170,25,26,29; 171,3; 172,3,34; 173,9,34; 174,3; 182,7,10,13; 188,26; 198,11; 199,32 = iūs (su *akūtu* ant **ū**) 134,32; 141,22,26; 173,23; 182,12 = žem. **jūns** (su tvirtagale prieгаide. Viržuvėnų arba Janapolio parap.), sūnūs 106,29; 131,18; 161,3 = sūnūs 101,6; 114,2; 158,25 = sunūs 88,23; 128,35, karālus 7,16, wissi wilūs 169,4; āpwa-īūs 13,15, bāisūs 22,24; 162,26, paklusnūs 21,4; 29,31, maļonūs 20,22, sótūs 66,13, búdrūs 25,19; 117,27, sūkūs weiei 108,8 (**ū** = **un**: sūkū miegā 115,4, paiūgeamos 4,29, iūgu 6,19 instr., atsiūsti 31,30, dātū 101,7 „dantū“), stiprūs 155,11; 158,13, drāsus 155,4, Lāimūs 154,5, brāgūs 138,11, patógūs 193,26.

57 §. **Sūnūs**, kaip ir **ávīs**, yra išapskūstinis vardinis linksnis. Lytis **sūnūs**, tarsnis į tarsnį, yra lygi su senobės indų daugiskaitos apskūstiniu linksniu **sūnūn** (prieгаide ant **ūn**) iš ***sūnūns**.

58 §. **u**-kamienių žodžių daugiskaitos vardinį linksnį pasidarė iš apskūstinio ne vieni lietuviai, bet ir kiti mūsų gimaičiai. Rusų **сѣны** (vietoje senobinio nom. plur. **сѣнове** = skr. **sūnāvas**) ir anglosaksų **sunu** (slg. *A. Leskien*, Die Declination im Slavisch-litauischen und Germanischen 79) yra lygūs su lietuvių **sūnūs**, vartojami vardinio linksnio vietoje. Latynų daugiskaitos vardinis **manūs**, Brugmanno nuomone (Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen 391), yra kilęs iš senesnio *apskūstinio*.

59 §. Senobinis **u**-kamienių žodžių daugiskaitos vardinis linksnis teuzliko, regis, vienoje anykštėnų šnekoje, ir tai tik būdavardžių linksniavime. Antano Baranausko

„Anykščių šilelio“ 233 ir 234 eilutėse randame du tokiu daugiskaitos vardiniu linksniu: stúmb**ous** ir gróž**ous** (tarmiškai), t. y. stámb**a**us „stambūs“ ir gráž**a**us „gražūs“.

60 §. Prie silpnosios išvaizdos **-u-** (: gr. ῥδύτ = skr. svádúś „saldus“) indoeuropiečių prokalbėje buvo dvejopa tvirtoji išvaizda: **-e v-** (: gr. ῥδέ[F]-ες > ῥδεῖς „saldūs“) ir **-o v-** (: slav. сѣноуе „sūnūs“).

Aisčiai iš indoeuropiečių prokalbės prie silpnojo kamieno **-u-** paveldėjo antrąją tvirtos kamieno išvaizdą, būtent **-o v-**, pavirtusią jų prokalbėje į **-av-**.

61 §. Aisčiai iš indoeuropiečių prokalbės gavo į savąją prokalbę iš būdavardžio gražús sekantį daugiskaitos vardinį: *grázá**v-es**. Visų pirmiausiai *grázá**ves** aisčių prokalbėje pavirto į *grázá**vas**: nepriegaidėtasis **e** virsta į **a** (Aist. stud. §§ 35—37); slg. katarás (Tverečiaus parap.) = gr. πότερος „welcher von beiden“, ašvá „kumelė“ = lat. equa, tašlá iš tešlá ir d. k.

62 §. Paskesniai *grázá**vas** pavirto į *grázá**vus**: nepriegaidėtasis **a** padėjime po **v** (taip-pat ir po kitų lūpinių santarų: **b, p, m**) virsta į **u** (slg. Aist. stud. I p. 197, 198): gyvulys iš pragaišusio *gyvalys (Aist. stud. I p. 56, § 29) su **a** iš sutrumpėjusio **o** (: žem. gyvolis)¹⁾, áš[v]utas iš *áš**v**atas (cf. ašvá, ašviénis).

63 §. Daugiskaitos vardinis *grázá**vus** par šauktinį linksnį gavo naują, į žodžio priešakį atstumtą, priegaidę (§ 27, 28), t. y. pavirto į *grázá**vus**.

64 §. Pagaliós iš *grázá**vus** nieko kita negalėjo kilti kaip tik grázá**aus**, t. y. **v** padėjime prieš **u** turėjo išnykti; slg. su-dieu iš sú die[v]ú²⁾, latv. (tarmėse) ulks „vilkas“ iš *vulkas, át-uša „atžala“ iš *at**v**uša (slg. át-**v**aša: vok. wachsen).

¹⁾ *Gyvuolis ir *senuolis — rašytojų pramonė: žmonių kalba šitų baidyklių nežino. Reikia rašyti gyvolis (su tvirtaprade priegaide ant y) ir senolis (su tvirtagale priegaide ant o), kaip kad taria kvėdarniškiai ir rietaviškiai žemaičiai.

²⁾ Instr. sing. Dievú v užlaikė netaisykliškai; v apibendrintas iš tų linksnių, kur jis negali iškristi: Dievo, Dievą, dievai.

Šio straipsnio išvados:

1. Vietoje *á v y s*, *s ū n ū s* reikia rašyti *á v i s*, *s ū n ū s*.
2. Tokio rašymo reikalauja: a) tarmės (§ 2, 7, § 56: žem. *j ū n s* „vos“) ir b) kalbos istorija (§ 3, 56).
3. *A v i s*, *s ū n ū s* iš pat pradžių (ursprünglich) buvo daugiskaitos *apškęstiniai* linksniai (§ 15, 57).
4. Daugiskaitos apškęstinis *a v i s*, *s ū n ū s* ir vardinis *á v i s*, *s ū n ū s* kilo iš vienos ir tos pačios pirmalytės (Grundform), būtent (indo-europ.) * *o v y n s* (y reiškia ilgąjį *i*) ir * *s ū n ū n s*.
5. Priežastis, privedusi iš vienodų pirmalyčių prie *nevienodų* išdavų, buvo priegaidės vieta (§§ 39—50)

Peterburgas, 1908 m. lapkričio mėn. 13 (26) d.

Prierašai prie 1-ojo „Kalbos dalykų“ skyrimo.

Šie prierašai yra atsakymas į abejojimus, sukilusius pas gerbiamąjį „Draugijos“ redaktorių, paskaičius mano straipsnį apie „*i-* ir *u-*kamienių žodžių daugiskaitos vardinį linksnį“. Savo abejojimus „Draugijos“ redaktorius išreiškia laiške (14. XI. 08) tokiais žodžiais:

„Dabar tai bent matau, kad rašyba: *a k i s*, *m i n t i s*, turi savo moksliskus prirodymus. Bet visgi turiu prisipažinti, kad kai kurie iš tų prirodymų man nesuvis aiškūs, ir net abejotini. Tamsta pradedi nuo *trīs* = *τρῖς* = *τρεῖς*. *Trīs* ir *aš* rašau, nes čia *n* galėjo būti, slg. lat. *trin-us*. Bet jei mes turime *a v y s*, *m i n t y s*, kilusias iš *a v i s*, *m i n t i s*, tai kodėl negalėtumėm pasilikti prie tų naujesnių formų *a v y s*, *m i n t y s* ir k.,—kam turim būtinai grįžti prie seniausiųjų *a v i s*, *m i n t i s*, ipac jei jos yra pasidariusios iš akuzativo. Tiesą pasakius *aš* visai nesuprantu, katra gi čia forma senesnė: ar *d a n t y s* = *dentos* = *ὀδόντες*, ar *d a n t i s*? Iš vienos pusės *d a n t y s* išrodo jaunesnę, nes ją vartoti pradėjo pas mus Schleicheris, Baranauskas ir k., o *d a n t i s* vartojo jau Dankša. Taip išeina pagal istoriją ir pagal filologiją. — Bet jei * *a v i n s*, * *m i n t i n s* yra senoviniai akuzativai, tai kokie gi buvo toje žiloje senovėje nominativai, kol jie nesusilygino su akuzativais? Man matos, jog tie nominativai plur. tegalėjo būti tik su galūne: *-es* = *-ys*, slg. lat. *dentos* = *ὀδόντες*. Kam gi čia imti nominativą pasidariusį iš akuzativo, kodėl neimti stačiai tikrąjį senoviškąjį nominativą?“.

I tuos abejojimus galima šit kas atsakyti:

1⁰. Savo išrodymus pradėjau iš **trīs**, dėlto kad šis žodis yra tikras i-kamienis žodis, lygiai toksai pat kaip ir **ávīs**, **pátīs**. Nom.: trīs = avīs, gen.: trijų τριῶν = av[i]jų¹) lat. ovium, dat.: tri-ms = avims, instrum.: tri-mīs, senobės islandų th r i m r iš * tri-mis (Streitberg, Ur-germanische Grammatik. Heidelberg 1900, p. 12) = avi-mīs, loc.: tri-sá (kaip kad sako kvėdarniškiai, rietaviškiai) skr. tri-šu slav. trъ-xъ = * a v i - s ú; slg. kvėdarniškių: „nestovėk **aki-sú!**“, „kiaušį kepti **pirkšni-sú**“.

Žodyje trīs (= gr. hērakl., boīot. τρι[ν]ς, gortyn. τρι[ν]ς) kamienas yra ir buvo tri-²), bet ne trin-, kaip kad norima išvesti iš lat. trīn-us (su *ilguoju* i).

Latynų trīnī yra *išvestinis* žodis iš tri- su priesaga -no- (= liet. -na-), su kurios pagalba daromi yra „distributiva numeralia“. Slg. bīnī iš dvī-no i = liet. dvy-na i „Zwillinge“ (Stolz, Lateinische Grammatik³ 144), quater-nī, quini iš * quinc-nī (Stolz, l. c.), sēnī iš secs-nī (Stolz 89), septē[m]-nī, octōnī.

Latynų žodžiui tri-nī giminaiti randame lietuviškame žodžio „желтокъ“ pavadinime try-nys. Try-nys etimologiškai reiškia daiktą „esantį trečioje vietoje“. Slg. mįslį: Pramušk *ledą* (1), rasi *sidabrą* (2), pramušk *sidabrą*, rasi *auksą* (3).

Be žodžių dvy-na i=lat. bi-nī ir try-nys=lat. trīnī priesagą -na- (: -nja-)³) randame sekančiuose „cardinalia numeralia“: septy[m]nī „septem“⁴),

¹) Žodylytėje avjų išnyko pirmpriegaidis (antetonicus) i, slg. pa-t[i]s a i. Apie tą dėsni žr. „Aist. stud.“ § 27, 28.

²) Genitīvo plur. kamienas trij-[ų] = gr. τρι[ι]ῶν] = av(i)j-[ų] = lat. ovi(j)-um]. Slg. avest. thry-ām „trium“. Brugmann, Kurze vergleich. Gramm. 394.

³) Priesaga -nja (> try-nys) yra išvesta iš -na- (> dvy-nas, dvy-nai); slg. gr. ὀρθινο-ς prie ὀρθινο-ς, sansk. čitr-ija-s prie čitr-r-ā-s. Aist. stud. § 44, II, § 38. p. 74.

⁴) Septy[m]-nī iš * septim-nja- (: dvibalsės pirmoji dalis aisčių prokalbėje tapdavo ilga; žr. „Aist. Stud.“ § 65. Priešas) : * septim = lat. septem = gr. ἑπτά. Grupė -mn- virsta i-n-, jai -n stovi priegaidėtoje sąjamoje (slg. Aist. stud. § 40³⁵, ⁵⁹): prienė (priegaidė ant -nė) „priemenė“, Gerviečių parapijoje, iš * priemnė.

aštuo-**n**ī „octô“ ir devy[**n**]nī „novem“¹⁾.

— Vīsa tai minint, reikia mums pripažinti, kad žodyje trīs=žem. triūs „τρῖς[**v**]ς“ -**n**- priguli ne kamienui, bet daugiskaitos vardinio (=apskūstinis senobėje) linksnio galūnei, tai yra, kad trīs kilo iš *tri-**n**s²⁾.

Latynų tri-**n**ī drauge su lietuvių try-**n**ys savo -**n**- negalėjo suteikti žodylytei trīs „tres“.

2°. Pusiaūtinai anusvárių (t. y. kurie sako: žānsīs kēnsti, bet jau lysti, skūsti) ir beanusvárių (t. y. kurie a, e, i, u, nebetaria par nosis) augštaičių dantys, avys, mano nuomone (kaip ir Jauniaus nabaštiko), tegalėjo kilti iš dantis, avīs. Minėtųjų augštaičių šnektose tesakoma yra: lys „lis“, régy s (: genit. reginčio) „régis“; todėl jie vietoje trīs „tres“, dantis „dentes“, avīs „oves“ tegali sakyti tik trys, dantys, avys.

Trys, dantys yra tarminės lytys, tokios kaip ir drysti „dristi“, myslė „mislė“, švesti „švesti“, žasis „žasis“. Mes vietoje drysti, myslė... rašome drīsti, mīslė...; būdami nuosakūs turėtumėme taip pat rašyti ir trīs, dantis vietoje tarminių trys, dantys.

3°. Daugiskaitos vardinio linksnio tarminės galūnės -ys (:dant-y s) mes negalime lyginti su latynų -ēs ir gr. -ες: lat. dent-ē s, gr. ὀδόντ-ες. „Draugija“ VI t., 59.

Santaragalūnių žodžių galūnė -ēs (: dent-ē s, can-ē s, ped-ē s) latynų kalboje yra naujadaras iš i- kamienių žodžių, kuriuose -ēs taisykliškai gimė iš ej-es: ovēs „avīs“ iš *ove[j]es=skr. ávay-as, trēs „trīs“ iš *tre[j]es=skr. tráyas, žr. Stolz. Latein. Gramm. 119.

Graikų galūnei -ες lietuvių kalboje gali atsakyti -es (ir šnektose -as). Ši galūnė lietuvių kalboje tevartojama santaragalūniuose kamienuose, tai yra to-

¹⁾ Devy(n)-nī iš *devin-nja- (su dvibalsės prailgimu) : *devin=got. niun gr. ἑννέα; lat. novem vietoje *noven perdirbtas pagal decem. Stolz, Latein. Gramm. 142.

²⁾ iš senesnio *try-ns = hėrakl. τρῖς[**v**]ς (: got. thrina).

kiuose, kurie prie nom. sing. **-i-s**, **-ė** (duktė, motė) ir **-uo** daro genitivą plur. be j prieš galūnę **-ų**, k. a.: d a n t ū < dantis, dūrų (instr. dūrimis), ž u v-ų < žuvīs, ž a s-ų < žąsis, š u n-ų < šuo, p i e m e n-ų < piemuó, d u k t e r-ų < duktė...

Visų šitų santaragalūnių žodžių nominativus plur. Daušos, Dusetų, Salako ir kitų rytiečių šnektose turi galūnę **-es**: d a n t-**e s** = ὀδόντ-ες, dūr-**e s** (Tverečius, Dūs.) skr. d v â r-**a s**, ž ú v-**e s** = ἰχθύες, ž a s-**e s** = χῆν-ες, šún-**e s** (Tverečius, Dusetos; Daušos post. 269,9; Pandėlyje, Kupiškyje, Ušpaluose: š ú n-**a s**) = ζώνες, p i ė m e n-e **s** (Dusetose; Ušpaluose: p i e m e n-**a s**) = ποιμέν-ες, d ú k t e r-**e s** = θυγατέρ-ες...

Nominative plur. galūnė **-es** santaragalūniuose žodžiuose (šún-**e s**, piėmen-**e s**) yra senesnė negu **-is** (šún-**i s**, piemen-**i s**). Šún-**i s**, piėmen-**i s** yra naujadaras iš senobinių tikrųjų ikamienių žodžių, tokių kaip: pát-**i s** (: gr. πῶτις skr. pát-i-s), úgn-**i s** (: skr. agnīs), ák-**i s** (: skr. ákṣi), áš-**i s** (: lat. axis), áv-**i s** (: gr. ὄις lat. ovis) ir d.k.

4°. Santaragalūnių žodžių nominative pluralis galūnė buvo **-es**.

Kas do galūnė buvo ikamienių žodžių daugiskaitos vardinio linksnio? Tris, ák-**i s**, áš-**i s**... seniau buvo ne vardiniai, bet *apskūstiniai linksniai*.

Senobinis ikamienių žodžių daugiskaitos vardinis linksnis irgi turėjo galūnę **-es**; slg. gr. krēt-τρées ion. att. τρεῖς lesb. τρης = skr. trá-y-**a s** iš indo-europ. *tréj-**e s**; att. πόλεις iš *πόλε[j]ες prie nom. sing. πόλις; Brugmann, Griechische Gramm. 233.

Senobės indų lyčiai agnáy-as „ugnis“ aisčių prokalbėje turėjo atsakyti *ugnėj-**e s**. Iš ugnėj-**e s** lietuvių prokalbėje, Jauniaus nabaštiko nuomone, turėjo visų pirmiausiai gimti *ugnėj-**i s**: popriegaidis **e** par j¹⁾) įtekme pavirto ing i. Tolesniai, išnykus j padėjime prieš i²⁾), iš *ugnėj-**i s** atsirado ugnė-is — ugnė-is.

¹⁾ Bepriegaidis a par santarės v įtekme virsta ing u.

²⁾ Klojimas (su netaisyklišku j, įvestu iš klojū) „kluonas, riš“ taisykliškai pavirsta i *klojimas, iš kur atsiranda klaimas (Dusetos). Liudymas (Tilžė) kilo iš liudijimas, išnykus j prieš i.

* Ugnėis, perstūmus priegaide nuo galūnės ant žodžio pradžios, pavirto ing * ūgneis; paskutinėji žodylytė lietuvių kalboje turėjo pavirsti ing * ūgnies; slg. Aist. Stud. I, p. 79.

Tikrųjų i-kamienių žodžių daugiskaitos vardiniai linksniai tokie kaip * ūgnies, kiek man žinoma, teliko Tverėčiaus parapijoje (*Dynos* kaime); čionai vietoje ánis, pátis, ákis, ásis, náktis tesako: ánies, páties (ištaria pácies). ákies, ásies, nákties (ištaria nákcies).

Tverėčiniai dzūkai, kaip matome, visųgeriausiai išlaikė senobę: santaragalūnių žodžių nom. pl. turi galūnę -es: šūnes, dūres, i-kamienių žodžių nom. pl. — -ies: páties, ákies.

5°. Didžiuma lietuvių kalbės šnektų senobinių nominatīvų plur. páties, ákies vietoje dabar tevartoja vienus tik senobinius akuzatīvus plur. pátis, ákis.

Senobiniai santaragalūniai nominatīvai plur. šūnes, dūres, daugiur šnektų (*Dusetos*, *Kupiškis*) pradeda mišti su i-kamieniais išakuzatīviniais nominatīvais pátis, ákis, par ką įgauna gretymines išvaizdas: šúnis, dūris.

6°. Tverėčinių nominatīvai pl. páties, ákies yra labai panašūs ing anykštėnų grážaus, stámbaus: páties iš * patejes :: grážaus iš * grážaves.

Didžiuma šnektų senobinio nominatīvo pl. grážaus vietoje dabar tevartoja tiktai akuzatīvą pl. grážus.

Tarp grážaus ir grážus yra toksai santykis, kokį kad randame tarp graikų ἰχθύες „žūves“ ir ἰχθυ[ν]ς (pas *Antiphanes*’ą nom. plur. vietoje; *Brugmann*, *Griechische Gramm.* 232).

Prierašų išvados:

1. Tarp n žodyje trīs (=trīns, kaip kad sakoma *Kvėdarnoje*, *Rietave*, *Švėkšnoje*, *Varniuose*, *Daukšos šnektoje*) „tres“ nėra jokio ryšio su n, randamu žodyje trīnus trīnī (lat.).
2. Latynų žodžiui trīnī lietuvių kalboje atsako trynys.

3. Nominativo plur. galūnė **-ys** (: pátys) yra ta pati kaip ir **-įs** (: pátįs) : pirma—tarminė (kilusi iš **-įs**), antra—bendra (visų lietuvių).
4. Tarp tarminių nominatīvų plur. trys „tres“, pátys, ákys ir bendrųjų-lietuviškųjų trįs, pátįs, ákįs yra toksai santykis, kaip ir tarp tarminių drys, rėgys, lysti ir bendrųjų-lietuvių. drįs, rėgįs (part. praes.), listi (infin. prie l e n d u).
5. Mūs liečiamojo skyriaus žodžiai senobėje nominatīve plur. turėjo dvejopą galūnę: **-es** ir **-ies**.
Galūnę **-es** turėjo (vietomis ir dabar tebeturi) vadinamieji „netikrieji“ i- kamieniai žodžiai, tai yra tokie, kurie seniau yra buvę *santaragalūniai* (konsonantiniai): **š u n ĩ - m ĩ s** > nom. plur. **š ū n - e s** = *хъv-ec*.
Galūnė **-ies** tevartojama buvo tik „tikruosiuose“ i- kamieniuose žodžiuose, tai yra kurie nuo senų senobės tokie buvo: **á k i e s**, **p á t i e s**.
6. „Tikruosiuose“ i- kamieniuose žodžiuose senobinę nominatīvo plur. galūnę **-ies** didžiума šnektų pakeitė akuzatīvo galūnė **-įs**, t. y. vietoje **á k i e s**, **p á t i e s** pradėjo sakyti **á k į s**, **p á t į s**.

Peterburgas, 28 XI (3 XII) 08.

— 0 —

Atitaisymas. Rašydamas apie i- kamienių žodžių daugiskaitos vardinio linksnio kilimą, 7 § privedžiau **R o m o** **Bytauto** lindijimą, iš kurio buvo matyti, jog Varnių parapijoje vietoje **á v ĩ s** dar lig-šiolei žmonės tebesaką **á v ĩ n s**. Čia paduodu R. Bytauto laišką (Maskva, 1909 m. sausio 16 d.), iš kurio pasirodo, kad šios žinios būta **n e t i k r ó s**. Šit laiškas:

Gerbiamasai draugel

Atlieku nemalonią priedermę: atitaisau savo klaidą. Buvau Tamstai pasakęs, būsias vardinį daugiskaitos linksnį nuo „avis“ varniškai žemačiai ištaria su **n**: **á v ĩ n s**. Tuo tarpu, tai netiesa. Bevišėdamas Zemaitijoj par Kalėdas įsitikinau, kad šioji lytis varniečių yra ištariama **b e „n“**. Mane suklaidino lytis „avis“, su-trumpinta iš „avinas“.

Labai nusiminiau perskaitęs „Draugijos“ № 24 Tamstos straipsnį, kuriame Tamsta sunaudoji mokslo tikslams tą mano praneštą kalbos „faktą“. Buvau paklydęs, prisipažįstu ir meldžiu dovanoti, nes tai buvo benorė klaida.

Su tikra pagarba ir atsiprašymu

R. Bytautas.

II.

Elgeta „mendicus“. Algy s „angelus“.

1 §. Slaviško „ubago“ vietoje paskutiniuoju laiku mūsų rašytojai pradėjo vartoti žodį *elgeta*; slg. „Dirva-Žinynas“ № 7, Balandis 1903, p. 115,14; 146,25; „Viltis“ 1908 m. № 1 (36), p. 4, stulpelis 4,46. *Elgeta*, reikia spėti, pateko į raštiją ne iš gyvos kalbos, bet iš žodynų; bent taip šis žodis yra rašomas *Nesselman'o* (p. 18), *Kuršaičio* (p. 106) ir *Mėžinio* (p. 60) žodynuose.

Kuršaitis *elgetos* žmonių kalboje negirdėjo. Tokiam sanpročiui padaryti duoda teisę skliaustų [] ženklas: į skliaustus Kuršaitis deda visus tuos žodžius, kurių jis nebuvo girdėjęs savo ausimis. Šiame atsitikime Kuršaičio (lygiai kaip ir Mėžinio) šaltiniu buvo *Nesselmann'o* žodynas. *Nesselmann'as* savo *elgetą* (jisai rašo *elgeta*, kur *ē* lygus yra *ē*), regimai, išpešė iš raštų, greičiausiai iš 1701m. „Naujojo Testamento“, kuriame Luk. 16,20 randame parašytą *elgeta* (ubagas); žr. *Bezzenberger*, Beiträge zur Geschichte der Litauischen Sprache. Göttingen 1877, p. 11,7.

2 §. Senybės raštai aiškiai rodo, kad *elgeta* reikia rašyti su trumpuoju *e* po *g*, t. y. *elgeta*. Iš Daukšos Postilės rašymo būdo galime padaryti neabejotiną išvedimą, jog žodyje *elgeta* balsė *e* buvo ištariama trumpai. Daukšos šnekteje *e* buvo ataviras, ištarmėje labai artimas „minkštam“ *a*. Atvirąjam *e* išreikšti Daukša gana dažnai vartoja dvi ypatingai raidi: *e^a* ir *ę¹*.

Toje Postilės dalyje, kurią jau išleido *E. Volteris*, randame žodį *elgeta* parašytą su *e^a* ir *ę* sekančiose vietose: *élge^ataⁱ* 10,2 dat. sg.; *élge^atos* 19,33 nom. pl.; *élge^atos* 19,36 gen. sg.; *élge^atos* 28,19 nom. pl.; *élge^ttos* 19,35 nom. pl.; *élge^tą* 137,10 acc. sg. Dėl pilnumo privesiu dar treitą pavyzdžių iš antrų atvejų dabar (=dār) neatspaudintos Postilės dalies: *élge^tot^t*

¹) Nosiniam *e* (: kęsti, mėsti) išreikšti Daukšą turi skirtingą *e* nuo *ę* lygiareikšmio *e^a*: *nosinis e* turi vertikaliniį brūkšnelį per raidės apačią.

308,¹⁷ „ubagais eiti“; elgiatas ir łąszus siunczia ing' namus 492,²⁴; élgiaitų, ligonių ir łąszu 492,³¹.

Visųdažniausiai Daukša élg^eatos arba élg^eetos vietoje rašo élg^eeta su paprastuoju e. Štai pavyzdžiai iš Volterio išleistosios Postilės dalies: élg^eeta 24,³³ instr. sg.; élg^eetos 25,³¹; 48,^{25,31} nom. pl; élg^eetos 106,²¹ gen. sg.; elgetomus 48,⁸; élg^eetomus 49,⁸; 169,³², élg^eetomus 152,¹⁰ dat. pl.; elgetu 48,¹¹; élg^eetų' 49,¹⁰; élg^eetų 58,¹³; élg^eetų 137,¹⁸ gen. pl.; élg^eetomis 143,¹⁸ instr. pl.; élg^eetái 153,¹ dat. sg.

3 §. Elgeta buvo žinomas ir *Širvydui*, kaip galima tat matyti iš jo 1629 m. „Punkty kazań od Adwentu aż do Postu, Litewskim ięzykiem, z wytłumáczeniem na Polskie“ (Litauische und Lettische Drucke des 16. und 17. Jahrhunderts. IV Heft. Göttingen 1885): Sakay | kad turingas essi ir nieko ne priwatay | a nežinay | iog tu essi warguolis ir pawargis | elgieta | grinas | aklas ir nuogas 51,¹.

4 §. Elgetą pažino *Kossarzewski's*. Jo „Litvanikos (p. 43,^a 22) paskaidoje, pramintoje „Wyrazy wyjęte z rękopiśmiennego słownika litewskiego na polski *Kazimierza Krzysztofa Daukszy* nauczyciela parafialnej szkoły w Birzach“ (lakštai 41—59), mus interesuojantį žodį randame įrašytą šitaip: ealgeata „žebak“. Kazimiero Daukšos ea reiškia tą pat, ką ir Mykalojaus Daukšos ea, t. y. atavirą e, ištarmėje mąža kuo tesiskiriantį nuo „minkšto“ a.

Šit keletas pavyzdžių, iš kurių galime matyti, kad Kazimiero Daukšos rašyboje ea atstoja balsę, mūsų rašyboje išreiškiamą raide e: p. 43^b: gealeta „žółta włóczka“, gearklugas „gėbacz, pieniacz“, geałažonis „žółzy“ = gėležuonis (Dusetos); 52^a: searmaneis „stypa, obiad pogrzebowy“, seasuo „siostra“, sean'uga „starzyzna“ padėta aúgšt santaros arba ant jos išreiškia santaros „minkštumą“: ties'ogus „prosty“ 56a; žl'ubas „zapłakany“ žl'aug'a „deszcz pada bez przerwy“ 58d); 58d: žeabras „trochę łysy“...

5 §. Kad žodyje elgeta po g reikia rašyti *trumpasis e*, rodo abuódu Daukšu: vienas šešiolkio, antras devyniolíkio amžiaus.

Žodynų *elgėta* su *ilquoju* *ė* neabejotinai paeina iš 1701 m. „Naujojo Testamento“: Luk. 16,²⁰ *elgėta* (ubagas). 1701 metų *elgėtos* *ė* yra lygus *e*, kaip kad leidžia mums sanprotauti sekantis pavyzdžiai: tame iszmanimė p. XXXVII; abėlno Ap. 10,¹⁴; mēite Jon. 2,¹⁷; kēkszės I. Kor. 6,¹⁵ gen. sg.

6 §. Žinodami kaip reikia rašyti žodis *elgeta*, dabar visa-ko nežinome: mums lieka susekti, kaip šis žodis reikia tarti, t. y. *kur* ir *kokia* *priegaidė* statyti?

I tuodu paklausimū¹⁾ atāsaką duoda Mykalojus Daukša (1599 m. Postilė). Mano (priepuoliškai surinkti) pavyzdžiai rodo, kad *elgetos* *priegaidė* stovėjo ant *pirmosios* sąjamės, t. y. *el-*. Prie 25 pavyzdžių (17 Volt. + 8 orig.) su *priegaide* ant pirmosios sąjamės, randame su *priegaide* ant paskutinėsios tiksliai 1 pavyzdį (: *elgetosi* *á* 492,¹⁰ orig.), o su dviem *priegaidėm* 4 pav. (Volt. išl. 49,¹⁰; 153,¹ ir orig. 271,¹⁴; 492,³¹), visai be *priegaidės* — 3 pav. (Volt. išl. *elgetomus* 48,⁸; *elgetu* 48,¹¹; orig. *elgiatas* 492,²⁴).

7 §. Daukšos rašyboje „acūtus“ tarnauja *tvirtagalei* (geschleift) *priegaidei* išreikšti, o „circumflexus“ — *tvirtapradei* (gestossen); žr. Jauniaus Интонациі гласныхъ звуковъ литовскаго языка. Ковна 1900. 2¹.

Elgeta mano pavyzdžiuose iš Daukšos turi „acūtum“ šešiolikoje atsitikimų (Volt. išl. 9 + orig. 7), o „circumflexum“ — trylikoje atsitikimų (Volt. išl. 10 + orig. 3)²⁾. Tai-gi, balsų dídumu galime išvesti, jog *Postilės* rankóraštyje *elgeta* turėjo „acūtum“ ant *el-*, t. y. šisai žodis buvo ištariamasis su *tvirtagalė* *priegaide*: *élgeta*.

¹⁾ Paklausimas Dusetiškiuose reiškia tą pat, ką ir rusų вопрос, vokiečių die Frage. Slg. Dusetiškių susėdímą „zasiedanie, pòsėdis“: buvau susėdímė, einu susėdímān. — Ar paklausas turi kur-norints „paklausimo“, „klaūsymo“ (taip sako aplink Tilžę) reikšmę, man tuo tarpu nežinoma. Iš Daukanto „Būdo“ (p. 65,¹⁰) galima manyti, jog paklausas reiskė maž-daug tą pat, ką ir rusų razsprasivanie, razspros (Dal' III³ 1564): mergvaikiū paklausais tarp jų ne atsiklausi.

²⁾ Iš 33 pavyzdžių 3 visai neturi *priegaidės* ir 1 ant paskutinėsios sąjamės (*elgetosi* *á* 492,¹⁰ orig.). Tokiu būdu, *priegaide* ant pirmosios sąjamės randame 29 atsitikimuose.

8 §. Išvestinis iš *élgetos* veiksmazodis pas *Daukšą* turi dvi lyti: *élgeto* - t' 308,¹⁷ (orig.) ir *élgetauti*: nu *élgetaip* szlako wādenes *élgetauie* 271,⁴⁰ (orig.).

Širvydas (Dictionarium 1713 a.) irgi vartojo veiksmazodį *élgetauti*: *elgietaui* „žebzrę, mendico“ 447^b.

9 §. *Elgetos* priegaidės vietą taip-pat patvirtina *Daukšos* žodis *vārgeta* „mendicus, pauper“: *Postilė Volterio* išleidime: *vārgetos* 29,²⁹ nom. pl.; *wārgetomus* 190,¹⁷ dat. pl.; originale: *wargiatos* 497,¹⁰.

10 §. *Elgeta* ir *vārgeta* turi sau draugą *šiketa* „tridšą, šikalių“, žinomą *Panemunėlio*, *Salų*, *Kamajų* apylinkėje. *Siketa* *Ramygalos* ir *Vadoklių* (*Lėnas*) parapįjose yra ištiriamas kaip *šikata*.

Visi šitie trys žodžiai turi pirminį sufiksą *-eto-* (*élg-eto-* mis instr pl.) ir yra jie išvesti iš veiksmazodžių *élg-ties-i*, *vārg-ti*, *šík-ti*.

11 §. *Augustas Leskien'as* savo rašte „Die Bildung der Nomina im Litauischen“ p. 571 *élgetą* išveda iš veiksmazodžio *élgtiesi*¹⁾, vartojamo reikšmėje „ubagauti“: *elgdamasis* (ubagaudamas) *Luk. 18,³⁵* „Naujas Testamentas. Berlyne 1866“.

Elgtiesi „betteln, betteln gehen; ubagauti, ubagais *eiti*“, man rodosi, yra tas pats žodis kaip ir *élgtiesi* „sich betragen; поступать, вести себя“. Veiksmazodžio *élgtiesi* pirmutinė reikšmė buvo „vésti save—вести себя arba *nésti* save—sich be-tragen“.

12 §. *Elgtiesi* yra grįžtamasis (reflexivum) veikslas (genus verbi, ἀνάθεσις) iš veikiamojo (activi) **élgti* „vesti, nešti“. Prie pėreiginio (transitivum) veiksmazodžio **élgti* „vesti, nešti“, be abejo, yra buvęs taip-pat ir nepėreiginis (intransitivum) **élgti* reikšmėje „eiti, keliauti“.

Tarp pėreiginio **élgti* „vesti“ (= priežastiniam [causativo] iš *elg* „eiti: vesti = „daryti, kad kas *ei-*

¹⁾ E. Lidén'as (Armenische Studien. Göteborg 1906, p. 99) *elgetą* sugiminina su armėnų *alkak* „arm, armselig, elend, dürftig“ ir graikų *ἄλγος* „Kummer, Schmerz“.

ti“) ir nepereiginio * *élg*ti „eiti“ yra toksai santykis, kokį kad randame tarp *dég*ti „cremare“ ir *dég*ti „ardere“ arba tarp *pa-něšěti* „truputį, nedaug *nešti*“ ir *pa-něšěti* „по-ходить (на кого)“.

13 §. * *Elg*ti „vesti: eiti“ be *élgetos* ir *élgetiesi* dar turi sekančius giminaičius: *élgetis* fm. „zebractwo, zebranie; mendicitas, mendicatio“ (Sirvydo 1713 m. Dictionarium, p. 447) ¹⁾, *elgím*os „поведение, das Betragen“ iš * *elgím*as + *sí* (Jauniaus Россіенскіе говоры 31), indeclinab..

Daukanto šnektose *elgím*os buvo linksniuojamas: jo „Giwatosi Didiųjų Karwaidū...“ randame daug kartų pavartotą instr. sg.: małoniū *elgím*ous 62,10; sawo *elgím*ous 156,10; tokiū sawo *elgím*ous 188,17; „Būde“ (Petropilie 1845) randame bent keliose vietose loc. sg.: kałbo ir *elgím*įs 35,4; sawo *elgím*įs 163,10.

Daukanto lytims *elgím*ous ir *elgím*įs atsakytų augštaičių tarmėje: *elgím*uo-s(i) ²⁾ ir *elgím*ę-s(i) ³⁾. Šiame atsitikime Daukanto *ou* atsako augštaičių *uo*, o Daukanto *įj* („Būde“) — augštaičių *ę*: *wissilous*ajs gywensem(s), *douklęs* niekam *nedousem* 162,4; *prikiszįj* 42,10 = kvėdarniškių *prikışen* „prikışe“, *pagrobįj* 196,13 „pagrobę“, *ikabinijs* 189,11 = kvėd. *ikabínęns* «i-si-kabinęs», tarp *sawij[s]*: su praleistu *s*] sókijte 201,19 «tarp *savęs* sukietė»...

14 §. Be paminėtųjų giminaičių *élgeta* dar turi vieną labai augstos kilmės giminę, būtent *álgj*. Algys

¹⁾ Elgetis, -ies turi sufiksą-eti-; slg. šer-eti-s fm.«Ort, wo man das Vieh füttert = šeriamoji vieta“ (Mieleke, 1800 m. liet.-vožod.); graik. λάχεσις „Loos, Schicksal“, εὑρεσις „das Finden“, Brugmann n Grundriss II²437.

²⁾ Slg. 1595 m. Daušos Kat. (Volterio išleid.): su nuže•minimu ir *tikėimū-si* 16,19; *tikeimuo-si* 16,23 glosė prie *duksėimu*.

³⁾ Juozapas Zubaty's Daukanto *elgím*įs visai klaidingai nori skaityti kaip *elgimie-s*; žr. Indogermanische Forschungen, VI. 217. Slg. žem. *senamí* „έν ένω“ iš *senamę*: *senamęn-jė* „έν τῷ ένω“ (-ęn- tvirtapradis), žr. Jauniaus Rossienskije govory 36.

(paminkle parašyta *Algis*), anot Jono Lasiciaus (*De Diis Samogitarum*. 47[88], ed. Mannhardti), buvęs „*angelus summorum deorum*“.

Algys «angelus» senų senobėje, neabejotinai, reiškė tą patį kaip ir graikų ἄγγελος «Bote», t. y. «pasiuntinį», „ėjėją“.

15 §. *Algys* yra veikėjo vardas (nomen agentis) iš šaknies *elg-* „vesti: eiti: siųsti [= «daryti, kad kas eitu»]“, turi jis tokį patį šaknies laipsnį kaip ir žodis *narys* „Gelenk = *nėrėjas; dviejų kaulų su vienas antru sujungėjas“ iš šaknies *ner-* „rišti, jungti“: *nėr-ti*. Tokie nomina agentis vienaskaitos vardolinksnyje paprastai turi priegaidėtą galūnę; pavyzdžiui tesie: *ryšys*, *gylis* „Stachel“, *drugys* „Fieber = krėtėjas“ (cf. rus. *дро́з* *drať*, lenk. *drugać*), *vėdys* „Bräutigam“, *žynys*, „Zauberer“.

16 §. *O. Schrader'is* (*Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde* 673) mūsų *algigiminina* su *algá* (žr. žemiau 19 §) „Lohn“, duodamas jam „Lohnmann'o“ reikšmę, o *W. Prellwitz'as* (*Etymologisches Wtb. der griech. Spr.* 2. Aufl., p. 3)—su graikų žodžiu ἄγγελος, sanprotaudamas, jog šis žodis kilo disimilacijos keliu iš **alg-el-os* (: ἀλέγω „besorge“). Bet man rodosi, kad nei *Schrader'io*, nei *Prellwitz'o* etymologijos nėra gėros.

17 §. Šaknis *elg-* „vesti: eiti: siųsti“ yra išvestinė iš trumpėlesnės šaknies *el-* arba *ele-*¹⁾: gr. ἐλάωνω, ἐλάσαι „treiben“, ἐλονται ἐρχεται Hes., ἐλ-θ-εῖν „kommen“, lie. *aldau*, *aldyti* „greitai ginti, pėdžić“ (telšiškai žemaičiai. Pas Jušką, žod. I, 11: *aldinti* „wypędzać“).

18 §. Tarp šaknies *el-g-* ir *el-* yra toksai santykis, kokį kad randame tarp *jaú-g-ti* (*Kvėdarna*) ir *jaú-ti* „mieszać (wszystko); przyrządzać (jadło dla swiń)“.

Kelioliką šaknų, praplatintų sufiksu *-g-*, paduoda *Persson'as* savo rašte „Studien zur Lehre von der Wur-

¹⁾ Apie vieną - ir dvi - sąjames šaknis ir jų su vienas antra santykį galima šis tas rasti mano „Aistiškuose Studijuose“, I. p. 205.

zelerweiterung und Wurzelvariation. Upsala 1891“, p. 14—19.

19 §. Algá „Lohn“ yra raidė į raidę tas pats žodis, kaip ir graikų ἄλφῆ „Erwerb“: senobės indų arghá-s „Preis, Wert“, árhati „er ist wert, verdient“, gr. ἄλφ-εῖν „einbringen, verdienen“; žr. *Prellwitz Etym. Wtb. d. griech. Spr.*² 29; *Brugmann Griech. Grammatik* ³86, Kurze vergleich. Gramm. 117.

20 §. Alga, nors iš-tikrųjų ir nėra giminė su élg-tiesi, bet vienok žmonių nuomonėje tarp algós ir elgímós yra neabejotinas ryšys. Žmonių numanymu, algá yra tai užmokesnis už gerą elgímós. Šios dėliai priežasties kai-kuriose šnektose algá tapo perdirbta į elgą; žr. *Leskien, Bildung d. Nomina* 213. Su elgá man teko sueiti į pažintį Daukanto „Lietuvos istorijoje“, I 475 (II 239: elgauti „služyti“) ir „Giwatosi Didųjų Karwaidū“: didelę elgą žadieję 216,¹⁰; pirmą elgą tinay nupelnę 17 metų turiedamas 223,⁶.

21 §. Žemaičių veiksmazodis algóju algója u algóti „vociferari, clamitare“ (Kvėdarna, Rietavas) ir Daukšos (1599 m. Postilė, orig.) álgū „apello“ 467,⁵¹; áлга 127; 192, 211, 295 3 praes.; álgame 136; álgate 136; algóio 1²⁶, algótas 56,¹²; 128 dėl reikšmės turi būti atskirtas ir nuo elgímós ir nuo algós.

III.

Dej á.

Mūsų rašytojai žodį *d e j á* „die Wehklage“, labai gerai žinomą iš *Nesselmann'o* (p. 135) ir *Kuršaičio* (p. 82) žodynų, klaidingai perdirbo į *d ě j a*, su ilguoju ě; slg. „Draugiją“, IV 352,21; V 72,39; 73,21; VI 369,34; 394,35. Šita paklaida, regimai atsirado par Mėžinio kalčią, žr. jo žodyno p. 48, kur turime: *d ě j a!* vaj! nestety, biada! rope, убы!

Už trumpąjį *e* žodyje *d e j a*, apleidus *Nesselmann'ą* ir *Kuršaitį*, duoda savo balsą ir Juška, žr. jo žod. I 307: *d ě j i s* „жа́лoба, poпoтѣ, пeнѣнiе; žal, narzekanie“: Man bugštu (bugu) tų *d e j ū* klausyties, t. y. dejavimų.

Beto, balsės *e* trumpumą *d e j o j e* rodo jos giminaitis veiksmazodis *d e j u ó t i* „wehklagen, winseln“.

Daukša (1599 m. Postilė, Volterio išleidimas) su savo *ę* (= *ea*, žr. augščiau II, § 2) rodo, kad reikia rašyti *d e j á* su trumpuoju *e*: Bet' ach *d ě j á* (acūt'o vietoje padėtas taškelis) iog ertės daugėšn tokių, kurie tos mažones. ... wartoie ant' sawós prapultiés 130,26; bet' *d ě i é* žmôgui 141,27; *d ě i á* wissokei teisibei žmonių 157,36; *d ě i a* taw, kursái kitą niékini 177,8. Su *e* ši žodį aš randu savo išrašuose dviejose vietose: Bet ach *D e i a* ant' weikaŭ mūsų 140,7; *d e i a g* ir múmus bus, ieig' tēpaieu ne stębsimę (: pirmasis *ę* = *em*; jis turi ypatingą raidę) priesz sawą wálą 207,9.

Labai abejotina, kad *d e j u ó t i* būtų kilęs iš **d e i v u ó t i*¹⁾ „Dievo vardą minėti“ (slg. žem. at-si-*d e i v u ó t i* „požegnać się“), kaip kad kitą kartą sanprotavo prof. Jaunius.

Dej á, *d e j u ó t i* yra giminaičiai *D i e v u i*, lat. *d e u s*, s.-indų *d ě v á s*, s.-prūsų *D e i v ə s* „Gott“.

¹⁾ Praeitojo laiko 3 asmenį *d e j á v o* Jaunius išvezdavo kitioniškinimo keliu (per dissimulationem duorum v) iš **d e i v á v o*, slg. at-si-*d e i v á v o* „pasakė sudieu“. Šitas kitioniškinimo pavyzdys nelabai įtikėtinas. Slg. pa-šarváv o, gyváv o, kur v neišnyko.

lat. *Diēs-piter* „Juppiter“. Tolesniai *de j á* ir *Dievas* giminiuojasi su: *šin-d ě i* (Žaiginys) *šin-d ě i* (Dusetos) „ho-diē“, lat. *diēs*, liet. *die-n á* — pr. *dei-n á* „Tag“, slg. *Walde*, Lateinisches etymolog. Wtb. 174—176. Prūsų *dei-n á* „diena“ rodo, kad „šviesumo“ ir „Dievo“ šaknis senų senobėje buvo *dei-*. Iš šitos šaknies *dei-* lietuvių kitą kartą yra turėję padarytą dievybės vardą: **d ě j-a-s* „deus“.

De j á! „vae! rope! ybm!“ yra labai senobiškas „vocativus emphaticus“, lygus su prūsų *Deiwa* „Dieve!“, *t á w a* „tėve!“ ir s.-latvių *J ě k u b a* „Jokūbai“ (Bielenstein, Lett. Spr. II 9). Apie šį vocatīvą žr. *Jau-niaus* „Praelectio... Petropoli 1900“; slg. „Draugijos“ I t. p. 159: *pânâ-n i* „Domine noster!“

Paskesniai *de j á* „vae“, supраста kaipo nominativus, tapo *linksniuojamu* žodžiu.

**D ě j-a-s* „Dievo“ reikšmėje be *de j ó s* užliko dar veiksmazodyje *d ě j u ô t i* „wehklagen — *deją (= Dievą) minėti“.

IV.

G y v o l i s. S e n o l i s.

G y v o l i (: *y* tvirtapradis) ir *s e n ó l i* (: *o* tvirtagalis) „seni“ daug kas be mažiausio reikalo verčia į *g y v u o l i* („Draugija“, IV 15,27; 94,11) ir *s e n u o l i* („Viltis“ 1908 № 133, p. 1, stulp. 2,6).

G y v u l i o vietoje kitur vartojamas yra *g y v o l i s* (Aist. stud. I, p. 56,9). Jai šisai žodis turėtų *uo*, tad žemaičiai ištartų kaip *û* (k. a. Kvėdarnoje) arba *ou* (k. a. Rietave); bet tuo tarpu visi žemaičiai ištaria: *g y-*

v u o l i s — su u o iš o; slg. l u ô t i — lôti, s u o t u s = sotus. . . Valančiauskas (Paļangos Juze. Wilniuje 1863) rašo g i w o l i s (p. 44,³⁰; 52,³) su o, o n e u o (slg. d u o n a s kiepalukas 21,⁶; u o d i g a 33,¹⁶), taip - pat ir Daukantas (Būdas, p. 13,¹¹): g y w o l i s, o n e * g y - w o u l i s; slg. s o u l a j „suolai“ 21,²⁷, par o u l e k t i 21,⁵, ant. . . tos d o u b i e s 21,¹⁰, n o u m o n e s 99,⁷ . . .

Mūsų g y v o l i s (: gyvas), žiurint į sufiksą, yra lygiai taip padarytas, kaip ir latynų con - v i v â l i s (: vivus).

Žemaičių tarmėje, k. a. Kvėdarnoje, Rietave, s e n ó - l i s yra ištariamas kaip s e n u ó l i s (cf. s u o d á „kaimas“ prie s ū d i s: s o u d i s „suodis“). „Paļangos Juzėje“ visur s e n ó l i s rašoma su o (nėkarto su u o !): Motinas motina senoli wadinama 12,¹³; musu s e n o l e i pagonis 30,³⁰; musu senolu senolej 61,²².

Sufiksą - o - l j a - (: nom. sg. - o l i s), apleidus g y v o l i ir s e n ó l i, da randame žemaičių žodyje d u g n ó l i s, „слѣпая кишка“ (Kvėdarna, Rietavas); sg. Juškos žod. I 358: d u g n ó l i u s „kiszka końcowa“.

V.

N u d u o t ū v ė s.

Iškilnę ir puotą, kurias kelia tėvai, n u d u o d a m i¹⁾ savo dukterį už vyro, Daukša 1599 metų Postilėje vadina n u d u o t ū v ė m i s. N u d u o t u v ė s pas Daukšą,

¹⁾ Veiksmažodį n u d u ô t i reikšmėje „nuleisti“ gana tankiai randame dainose; slg. Juškos „Liet. svodb. dainų“ № 960,³: Ji (= močiutė) mane žádi už seno n u d u ô t i.

rodosi, terandame tiktai dviejose vietose (p. 281,³¹ ir 304,⁵⁰) kurias jų svarbumo dėliai čia išrašau:

Tū nusidēst' labái mūsų Catholíkai | kurié ir daiktūse tikéimop' užgúlincziump' | drēsa draugę turēt' su Hęretíkais budami ių krikštinosę | prieg' **nudūtuwių** | ir laidoiimų numírelų ių | ir su wardú įspetáis užkeiktinėis draugánię | kas yra rėgimái priesz Wieszpatiés įsákimą 281,²⁹⁻³³ (orig. išleid.); nei ąnt' ių krikštinių | nei ąnt' ių passawinimų **nudūtúwių** ir ąnt' paláidoiimu ne wáik-szcziokime 304,⁵⁰⁻⁵¹.

Sūnui tėvai, v e z d a m i žmoną, taiso **vestuvės**. Kaip matome, lietuviai skolintiniems žodžiams „svod-„svodbai“ ir „veseliai“ pakeisti turi saviškius, būtent n u d u o t u v e s ir v e s t u v e s.

VI.

S v e i k a t á „mylistos“ vietoje.

Išraiškos: j o(s) **mylista**, j ū s ū **mylista**, t a m s t o s **mylista**, lietuvių kalbai yra svetimos. Vísos šitos išraiškos paeina iš lenkų kalbos: J e g o **miłość**, J e j **miłość**, W a s z a **miłość**; slg. *A. Brückner*, Die slawischen Fremdwörter im Litanischen, p. 108.

„Jo **mylistos**“ etc. vietoje kitą kartą buvo sakoma „Jo **sveikata**“. Šita reikšmė **sveikata** var-tojo *Daukša* (1599 m. Postilė, Volterio išleid.) ir *Daukantas* (1845 m. „Būdas“).

Šitai citatės: pas *Daukšą*: Bet idánt tūs dáiktus kuriūs iúmus priminiau i ū s ū **sweikátos** geręus galétų atmint: trumpái tatái ką pasakiau ąntrú kartu sakau 49,³; wissús dáiktus i ū s ū **sweikátomus** pírmius trumpái paródissime 193,¹; pas *Daukanta*: Rekaudamis kô nu kôno-

rint, ar pagoudos sau išszkodamis wissados nu tū žodiū pradię kalbieti galwą sawą lęngdamis «*Tamistos swekatos* atejom pasiterauti...» 64,30.

Panašų į *sweikata* „pagarbós“ žodį randame pas Homėrą. *Ménos*—„stiprumas, stiprybė; galės, jėgos“ vartojamas yra taipogi ir daukšiškės bei daukantiškės „*sweikátos*“ reikšmėje; slg. *Odys.* XIII,49:

Καὶ τότε κήρυκα προσέφη μένος Ἀλκινόοιο „ir tada prabílo gerdó-pi Alkinoo *sweikátá*“.

Maž-daug tokia pat reikšme kaip ir *sweikátá* yra vartojamas ir būdavardis *sveikas*, labiausiai rytiečių augštaičių šnektose. Sakoma yra: „Ką dabár *sveikas* bedarysi?“, „paklausk jo *sveiko*, gal ir žino“, „aš prieš jį *sveiką*—tai dulkė“, „reikia jam *sveiką* m pasakyt“.

Svetima tik išraiška „Jo mylista“, bet ne patsai žodis *mylista*. *Mylista* (*y* tvirtapradis) drauge su žemaičių *mylesta* (priegaidė tokia pat. *Kvėdarna*, *Rietavas*; *Paļangos Juze*, p. 55,10; 56,28; 81,30; 110,19) „Gnade, Huld“, priešais *Brückner'io* (*Die slavischen Fremdwörter im Litauischen*, p. 108) nuomonei, yra lietuviškas, ne-skolintinis žodis. *Mylistos* ilgąjį *y* randame sekančiuose giminaitiškuose žodžiuose: *mylėti* „lieben“, žem. *mylas* (*Kvėd.*, *Riet.*; *Paļangos Juze*, p. 15,1; 85,19) — prūs. *mîla* — lat. *myl'(ja)š* „lieb“, *myluoti* „umarmen“.

Tarp *mylo* ir *mielo* yra toksai pat santykis, kaip ir tarp *lytús* (*Veljuona*, *Rietavas*, *Tilžė*) la. aušgt. *lytus* (*Эндзелинъ, Латышские предлоги*, I p. 192) ir *lietús* (*Dusetos*, *Kaunas*) la. žem. *lîtus* „der Regen“, tarp *sykas* (*Dusetos*; *y* tvirtagalys) ir *siekas* (*Joniškis*) „sai-kas“, tarp *mygti* (*Dusetos*; *y* tvirtapradis) ir la. *mîgt* „stark drücken“...

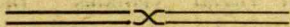
Iš slavių *milostъ* negalėjo gimti nei *mylista*, nei *mylesta*, dėlto kad, viena, iš slaviško *o* lietuvių kalboje tekila *a*, bet niekadós nei *i*, nei *e*; antra, slaviškos minkštós žodžio galo santarós vietoje lietuviai stato savo *-ius*, jai skolinamasis žodis yra vyriškosios gymės.

arba **-is**, **jai** — moteriškosios gymės; slg. **viečnastis** iš lenk. **wieczność**, **zląstis** f. (Dusetos) iš lenk. **złość**; **kúpčius** iš kupiec.

Toki pat sufiksinės balsės laipsnį, kurį turime žodyje **mylęsta**, randame ir latvių kalboje: **mylēst-yba** „Liebe“.

Mylištoje turime tokį pat **i**, kaip ir žodžiuose: žem. **uodigá** (Paļangos Juze 33,^{16,19,23}; 36,⁵; 37,^{23,31}; 51,^{24,26}) — **uodegá**, **kupital. c.** 38,³¹ | **kupeta** „Haufen“, (s)**ketirá** „der Widderist der Pferde“ (Kuršaičio žod. 180) — **sketerá** (slg. Aist. st. § 37¹⁸), latv. **kadig'is** — **kade'is**, **kadedzis** „kadagys“ (Kr. Barons un. H. Wissendorffs. Latwju dainas, № 3707).

Peterburgas, 1909 m. Sausio mėn. 12 (25) d.

VII

D o s n ú s „hojny“. D ô t i l a s „datek“.

Ilaštų kalboje žodį **d o s n u s** paprastai randame rašomą kaipo **d u o s n u s**; slg. „Vadovo“ t. II, 230,³⁰: **d u o s n u m a s**. Senybės rašytojai (Daukša, Vilentas) ir lyginamasis kalbomokslis rodo, kad žodis **d o s n u s** reikia rašyti su **o** (ne **uo**!).

Šitai citatės iš senybės rašytojų: Vilento 1579 m. Enchiridijon'as ir Epistolos bei Evangelijos (Litauische und lettische Drucke. III. Heft. Göttingen 1882): ischtawa **d o s n o s** geribes imam 21,⁷; **d o s n i n g a i** 115,²¹ adv.; Daukšos 1595 m. Katekizmas, E. Volterio išleidime: **d ô s n a i** 57,⁷ adv. „hojnie“; **d ô s n u m o** 58,⁶ „hojnošci“; Daukšos 1599 m. Postilė, E. Volterio išleidime: **d ô s n e i** 170,³ adv.; **d ô s n e u s** 193,¹³; Daukšos 1599 m. Postilė, originalas: **d o s n é i** 292,¹¹ adv.; **d ô s n e u s** 525,²³; **d o s n i a m'** 290,⁹ dat. sg.; **d ô s n u m i** 177,²⁹ = **d ô s n u m i** 298,²¹ instrum. sg.; **d ô s n i a s** mōkestis 286,¹⁷ acc. pl.; **d ô s n e s** mōkestis atādawe 290,⁵;

d ó s n i o' s ir pláczios rąkos 290,³ nom. pl.; d ó s n u m i s 286,²³ instr. pl.: : d ó s n u m a s 178,³⁵; 295,⁴³; d ó s n u m o 183,^{40,45}; 184,¹⁸; 267,²³; 268,³⁴; 288,²¹; d ó s n u m ą 274,⁴⁰; 297,³³; d o s n u m ą 275,³².

Savo išrašuose iš Daukšos aš terandu dvi vieti, kuriose d o s n u s parašytas kaip d u o s n u s:¹⁾ „d u o s n a ir didžiaturę rąką“ 1595 m. Kat., p. 52,³ ir „buwo d ū s n ū s“ 1599 m. Postilė, Volterio išl., p. 46,¹³. Šituose atsitikimuose, regimai, turime u o įvestą iš veiksmazodžio d u o - ti.

Žodis d o s n u s turi gretyminę išvaizdą d o s l ū s; slg. Juškos žod. I, 336 ir 419 s. v. *gausūs*; Širvydo 1713 m. Dictionarium, p. 72 s. v. *hojnie*: d o s l i n g a y.

Gretyminės lytys d o s n ū s ir d o s l ū s rodo, jog kitą kartą yra buvusi šaknis d o s - . Tą d o s - randame sekančiuose žodžiuose: žem. par - d ó s - a - s „продажа“²⁾, par - d o s - í n i a i rugiai „veniales“; Daukšos par - d ó s - t ė „продажа“, atá - d o s - i - s msc. „возмездіе“: ant' p a r d ó s t e s Post., Volterio išl. 208,⁴, atá d o s i s l. c. 48,²⁴ = a t á d o s i s 197,¹², a t t á d o s i o Post., origin. 308,¹⁹ = a t á d o s i o l. c. 165,⁴⁴ gen. sg.

Lietuvių šaknis d o s - yra kilusi iš indoeuropiškios d â s -, kuri su senobišku â užliko latvių kalboje: d â s - n (a) - s „freigebieg“, i z - d â s - t y t „leichtsinig (Geld) verschleudern“; slg. *Bezzenberger*, Beiträge zur Kunde der indogerm. Sprachen, XXIII Bd., 301. Lietuvių šaknis d o s -, tiesą pasakius, yra ne šaknis, bet atskiras žodis, kitą kartą buvęs nėkatrosios gymės (neutrius generis). Kaip atskiras žodis, d o s - užliko senobės baktrų (avestos) kalboje: d â h - n t r. „Gabe“ (h iš s): s. indų s u - d â s - „reichlich gebend“, d â s - v a n t - „gabenreich“; žr. *Brugmann*, Grundriss II², 1, p. 537.

¹⁾ D u o s n ū s sako anápoliškiai žemaičiai (netoli Žasūgalos, Telšių apskr.); jie ištaria d o u s n u s, su o u kaip ir žodyje d o u s „duos“. Telšiškis Valančiauskas ištaria d o s n ū s; žr. jo „Tamosziaus isz Kempis. Apej sekima Jezaus Kristaus kningas kietures. Wilniuje 1852“, p. 248,²⁸: loska ira d o s n i.

²⁾ Žr. Daukanto „Prasmą lotinū kalbôs. Petrapilie 1837“, p. 46,²: Veneo essū p a r d o s o u (dat. sing.). Kvėdarniškiai žemaičiai p a r d ó s o vietoje sako p a r d á - ó s, acc. p á r d á, bet p a r d o s í n i a i rugiai.

Santaragalūniai -s- kamiéniai žodžiai, dėl mums neaiškių priežastų, kaitaliojas su -t- kamiéniais; pavyzdžiui tesie: m é n e s - greta su m é n ó t- (=gotų m é n ó t h - s „ménuo“), lat. fl ó s greta su indoeurop. b h l ó t- (iš kur s.-vok. augšt.—ahd. — b l u o t „Blüte“); *Brugmann*, *Grundriss II*², 1, p. 427, 536.

Saknis - žodelis d o s - turi gretimę lytį d o t-. Tą d o t- randame sekančiuose žodžiuose: pas Jušką (žodyno I tome): d ó t - a - s „dar, podarunek“ 336, d ó t a l a s „datek“ 336, anč - d ó t a l a s „naddatek“ 16; pas Daušką (Postilėje) ir Širvydą (1713 m. žodyne): d ó t - i l a s „datek“ = d ó t i l a s tobuláuses Post., Volterio išl., p. 176,³¹; d ó t i t ū... mokét' ne nor' Post., origin., p. 315,⁴; d o t y l a s Dictionarium, p. 39 s. v. *datek*.

Vietoje seniau raštų kalboje vartotos * už - d u o t i e s Salantų parapijos žemaičiai sako už - d o t i s „zadanie“ (kun.³ J. Sragys).

Ar joniškiečių (Siaulių apskr.) d ó k l a s ir vado-
kliškių (Ukmergės apskr.) d ó k l ė „taránkis = arkliams
šienui duoti pintinė“ yra tos pačios šaknies kaip ir
d o s n ú s ir d ó t i l a s, tuo tarpu nieko tikra negalima
pasakyti.

VIII.

Ypatus, ypačiai.

Nevienas mūsų rašytojas žodį y p a t u s su visa jo
gimine rašo kaip o i p a t u s; slg. i p a č e j Juškos Svodb.
rėda 11,⁹, i p a t u s Juškos žod. I 531, i p a t i n g a s
„Draugija“ VII, 42,¹⁴; 131,²¹; i p a č l. c. 61,²². Uodegė-
tą i g a n a dažnai rašo ir Dauška¹⁾ savo Postilėje (origin.):
i p a c z e i 205,³²; 247,¹⁷; 281,³⁴; 284,³²; 291,⁴⁸; 298,²² adv.;
i p a c z i á s p á d a r a s 286,⁶; i p a c z i u s 303,⁴⁶ acc. pl.;
p o i ū i p a t i n e 212,⁴⁰.

Nosinio i rašymas žodyje y p a t u s turi pamatą klai-
dingoje žodykilmėje, randančioje toje lytyje priešdėlį i²⁾.

1) Dauška rašo ir be nosinio ženklo: paminėiimas i p a c z i a s 268,¹⁶; tris y p a c z i o s persōnos 253,³¹; i p a c z e s m ó k s l a s 177,³⁶; i p a c z e s b ū k l ū m a s ir dailė Szatōno 165,¹⁹; i p a c z e i 144,¹².

2) Priešdėlį i randa ir Jaunius, žr. *mano Aist. stud. I*, p. 109.

Ieškoti šime žodyje priešdėlio **i** (: i n - g) neleidžia latviška žodžio lytis **y p a š(a) - s** „sonderlich, eigentümlich, abge-sondert, eigen angehörig“; slg. *Leskien*, *Bildung der Nomina im Litauischen* 263. Latvių kalboje lietuvių priešdėliui **i** atsako **i**: **i - d z e l t** „i - gelti“, **i - k u r i** „i - kurai“, **i - k š a s** „i - sčios“ (Эндзелинъ, Латышские предлоги I, 91). Jai lietuvių **y p a t u s** būtų kilęs iš * **i - p a t u s**, tada latviškai būtų sakoma ne **y p a š s**, bet * **i - p a š s**.

Kad žodis **y p a t u s** turi **y** ne iš **i**, rodo netiktai latvių **y p a š s**, bet ir lietuvių rytiečių (Jūzintų parapija) **y p a t a s** (**y** tvirtapradis—gestossen), vartojamas reikšmėje „keistas, negirdėtas, navatnas“: **y p a t i** (priegaidė ant **y**) žodžiai; man' tas žodis — **y p a t a s**.

Kas yra par žodis **y p a t a s** (Jūzintai)—**y p a č i a s** (Daukša)—**y p a t ú s**? Kalbininkai sako, kad čia mes turime sudėtinį žodį iš įvardinio (pronominalis) kamieno **y -** ir žodžio **p a t -**; *Brugmann*, *Grundriss* II², 2, p. 7; *Kurze vergl. Gramm.* 361. Įvardę **y -** turime sekančiose žodylytyse: avest. **î** „enkl. Part. der Hervorhebung“, **i t** „ds.“ = liet. **y - d - a n t** „auf dass“ (* **y - d** nom. acc. sg. ntr. cf. lat. **i d**, **i s t u d**), graik. οὐτος - **i**, νυν - **i** „nūn - a i“, s.-ind. **î - d r ç -** „so aussehend, so geartet“. Morfemą **p a t -** randame sekančiuose lietuvių žodžiuose: **p a t (i) - s** „ipse; maritus; dominus“, **v i e š - p a t - s** „δεσ - πότης“, **tiėk(a) p á t' (i)** ntr. „vis tiek daug“. Visi šitie žodžiai giminiuojasi su: gr. πόσις „Ehemann“, s.-ind. **p á t i -** „Herr“, lat. **p o t i s** „vermögend“, gr. πότις = s.-ind. **p á t n i** = s.-liet. [**v i e š -**] **p a t n i** „Herrin“ (Mitteil. d. lit. litterar. Gesellsch., Heft 26, p. 164).

Korkyriškių ir megariškių graikų ἔμ-πας, reikšmėje ἔγκλησις (= „teisė svetimoje šalyje igyti žemei“), priešais Jauniaus nuomonei (*Aist. stud.* I 109, 110), nieko bendra neturi su lietuvių žodžiu **y - p a t ú s** ir su tam tyčia pramanyta šaknimi **p v â -** „acquirere“; slg. *Joh. Schmidt*, *Die Pluralbildungen der indogerm. Neutra* 413—415; *Brugmann*, *Grundriss* I², 312.

Prieveiksmis **y - p a č i a i** „seorsum“, žiūrint į jo ki-limą, turi visišką analogiją su s.-slav. о-собоѣ, о-собоѣ „seorsum, **χατ' ἑαυτῶν**“: kaip lietuvių **y -**, taip ir slavių **o -** yra rodytinė įvardė (pronomen demonstrativum): avest.

a-t „da, dann, darauf; aber; denn; und“ (*Bartholomae, Altiranisches Wb. 67*) iš indoeurop. * o-d nom. acc. sg. ntr. = s.-liet. a d - á n t „auf dass“.

IX.

27. D u b u ó „bliūdo“ vietoje.

Prof. kun. Kazimieras Jaunius Klugės žodyne (*Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Strassburg 1884, p. 345 s. v. Topf*) paliko mums labai žinotiną prie-
rašą apie bliūdo lietuvišką vardą: li. d u b ū', acc. d ū-
b e n i 'Schüssel' (nunc obsoletum). Su šituo žodžiu, kai-
pasakojo man patsai Jaunius, jisai pasižinęs iš senio
Ruigio, Jaunių kaimyno, Lembo sodoje, Kvėdarnos para-
pijoje. Senis Ruigys, bepasakodamas apie savo jaunumės
dienes, nekartą su panieka atsiliepdavęs apie šiuos laikus,
apie tai, kaip dabar viskas kitaip virte: atsimainę netik-
tai žmonės, bet ir žmonių kalba. Ką seniau žmonės vadinę
d u b e n i m i ir š u l e, dabar iškreipę į b l i ū dą ir
b a č k ą. Ruigys dar primenęs tuos laikus, kada, būdamas
dar vaikas, dirbęs - si *kilpinius* ir drožęs - si *vylas*. Tomis
v y l o m i s iš kilpinių bežaizdami vaikai šaudę l a u m ė-
ž i r g i u s (= dusetiškių s k e t e s).

D u b u ó vardą gavo nuo savo ypatybės — d u b ū-
m o¹⁾: d u b ū s bliūdas „gilus bliūdas“, Juškos žod. I, 357.
D u b ū s „gilus“ tarp ko kŭta yra giminė su žodžiais:
d u m b ū d u b a ū d ū b - t i „durch Einsinken tief oder
hohl werden“, (kelio) d u b u r i a i „doły“ (Baisôgala),
d a u b á „die Schlucht, Bergschlucht; enges, tiefes Tal“,
d u o b ė „jama“, d u ó b - t i „žlobić, drażyć jamę“: got.
d i u p (a) - s „tief“ iš indoeurop. * d h e u b o -, norveg.
d u m p m. „Vertiefung in der Erde“, angl. d u m p „tie-
fes mit Wasser gefülltes Loch“ iš i. - eur d h u - m - b o -
= liet. d u - m - b - u r y s „tiefes mit Wasser gefülltes Loch“;
*Fick, Vergleichendes Wb. d. indogerm. Sprachen. III*⁴
(1909 m.), p. 209.

¹⁾ Slg. latvių dainų: Bērni, bērni, aunat kājas, Taisat lykas kar'ūty-
tes: Māte, putru izvārijse, i'eļej liepas dūbumā = Vaikai, vaikai, aukitės
kojas, taisykitės kumpus šaukštus: Motyna, tyrę išvirusi, supylė liepos
išdubon = liepos medžio dubenį. „Latvju dainas“ Bērona un
Wissendorffa № 2944.

Iš šaknies *dhub-* „dubti, eiti gilyn“ turi pasidare *dubių* jų indų vardus nevieni lietuviai, bet ir germanai ir keltai. Vokiečių *pudo* vardas *Topf* (iš germ. *duppa-* iš indoeurop. *dhub-nó-*; žr. *Fick*, l. c. 209) beveik nieku nesiskiria nuo lietuvių *bliūdo* vardo *dubén-s*: *Topf* iš i.-eur. pirmalytės **dhub-nó-*: *dubén-* iš **dhub-én-*; slg. gr. ἔλλος „junger Hirsch“ iš **el-nó-* greta su *el-én-* (iš kur s.-slav. *jellén-e* gen. sg.), liet. *jau-n-a-s* greta su s.-ind. *yúvan-* „Jüngling, jung“ lat. *iuvén-* (*iuvén-em*, *uven-u* m) „Jüngling“ iš i.-eur. *júv-en-*; *Brugmann*, *Grundriss* II², 2, p. 264, 297.

Indoeuropiška šaknis *dhub-* turėjo gretyminę išvaizdą *dhôb-*, iš kurios paeina lietuvių *duôb-ti* „žlobić-dražýc jamę“ ir latvių *dûb-u* m(a)-s „išduba, drevē“, Saknies *dhôb-* silpnasis laipsnis turi išveizdėti kaip. *dhab-*; slg. lat. *da-tus* prie gr. δέ-δω-μ, liet. *duôo* ti. Saknies išvaizdą *dhab-* randame keltiškame šúlės¹⁾ „Fass“ (: *dubús* indas) pavadinime **dabākā*: irišk. *dabach* f. „Fass“; *Fick*, *Vergleich. Wtb. d. indogerm. Spr.* II⁴ (1894 m.), p. 140.

Lietuvių *bliūdas*, kaip ir latvių *bl'ūda*, yra svetimo kilimo žodis: jis paskolintas iš rusų kalbos—*блюдо*. Slaviai savo *блюдо* pasiskolino iš germanų; slg. s.-vok augšt. (ahd.) *beot*, *piot* „Tisch; Schüssel“,

¹⁾ Šúlė, diminut. šulíkė „das Fass, beczka“. Iš šio žodžio, regimai, paimitas yra finų kabilo vardas *hulikka*; Aist. stud. I, 29, 15. Šúlė sau vardą gavo nuo šulų, iš kurių ji yra daroma: šulai „Fass-daube, klepki—deski, z których robią beczki, cebry, faski i inne naczynia“.—Jauniaus sanprotis apie tai, kad gotų *sauls*, s. vok. augšt. (ahd.) *sûl* (iš kur dabartinis vok. *Säule*) „stulpas“, Aist. stud. I, 14, 15, yra paskolinti iš senobės prūsų kalbos, yra klaidingas; slg. *Fick*, *Vergl. Wb. d. idg spr.* III⁴, 446: germ. *sûli* f. „Säule“ iš indoeurop. pirmalytės **ksûli-*: gr. ξύλον „gefälltes Holz, Bauholz, Knittel“. *Zupitzos* nuomone (*Bezenbergers Beiträge zur Kunde der indogerman. Sprachen*, XXV, p. 93) lietuvių šúlas yra giminė su gr. ξύλον (ξ iš i.-eur. *ks* su minkštu *k*; slg. gr. ἄξων lat. *axis*—liet. *ašis*) ir germ. *sûli-f.* S.-indų *çûla-s* „Spiess, spitzer Pfahl, auf den Verbrecher gespiesset werden“ yra atskirtinas nuo šúlo = ξύλον.

E. Berneker, Slavisches etymolog. Wörterbuch, p. 64. Jai bliūdas būtų savas žodis, tad jisai būtų ištariamas kaip o * b j a u d a s.

X.

Ž y d r a s „himmelblau“.

Kvėdarniškiei ir rietaviškiei žemaičiai rusų būdavar-džiui голубой „blėkitny, modry, himmelblau“ išversti turi žodį ž y d r a s, ištariamą su tvirtapradžiu (gestossen) y. Rietaviškiei, kurie augštaičių dvibalsės i e vietoje taria e i (: e vidurinis tarsnis tarp trumpo e ir i), šitą žodį ištaria su y. Tasai faktas rodo, kad žemaičių ž y d r a s nekilo iš * ž i e d r o. Prūsų Lietuvoje ištaria irgi ž y - d r a s; *A. Bezzenberger*, Litauische Forschungen, p. 202; *L. Geitler*, Litauische Studien, p. 122.

L. Geitler'is (l. c.) ž y d r o vietoje priveda ž i e d r a iš Ivinskio „Genovaitės“. Ivinskio * ž i e d r a s, lygiai kaip ir „Draugijos“ (t. VII, p. 4,11) * ž i e d r i (akis), yra *hypernormalizmas* iš žemaitiškos žodylytės ž y d r a s. Ivinskio šnekte dvibalsės i e vietoje tariamas yra y. Tam prive-siu keletą pavyzdžių iš 1858 m. Kalendoriaus (Metai XI): s u s i r i t e s iszbiega 41^{a,10} „susi-rietęs“, i w i n i u lazde-lu 44^{b,38} „ievinių“, nuog l i l i s z a s arba digula 47^{b,26} „lielišos“. Ivinskis, benormalizuodamas savo šnektą raštuose, nekartą paklydo. Toki paklaida yra ir * ž i e d r a s. Ž i e d r a s atsirado pagal santykio d y n a: d i e n a, p y n s: p i e n a s, D y v a = D i e v a; dyna: diena = ž y d r s: x; x = * ž i e d r a s.

Tokių *hypernormalizmų*, kaip * ž i e d r a s, pas Ivin-skį randame begalę. Minėtajame 1858 m. Kalendoriūje aš pasižymėjau sekančius *hypernormalizmus*: augatuotos l i e - t i e s 10, ^{b38} „lyties“; ž i a m i e n (= žemyn) nuolejdes 39, ^{a27}; a u k s z t i e n 39, ^{a31}; 44, ^{b45} „augštyn“; š z e j m i e - n i k š z t i žadinu pri darba 39^{a,40} „šeimynykštį“; š z n i e - p s z t i a 40^{b,10} „šnypštė“; nuog k a j m i e n u n 43^{a,13} „kai-mynų“; slg. dar: pasirodi isz wandens w i r s z u o n e s

kitun kaľnu 5,¹⁴ „viršūnės“; maudun ir ža n s k u o l u 39^{b,14} „žaskūlių“ (Rietave: ž a n s - k ū l i) greta su nesu-normalizuotomis lytimis: rudus u s t u s 44^{a,40} „uostus“; ant... s k r u s t a 44^{b,20} „skruosto“; ant szalies d u b i e s 43^{a,34} „duobės“.

Peterburgas, Balandžio mėn. 15 (28) d., 1909 m.

XI.

„Вороута“. Ariôgala. Veredava.

1907 metuose Dr. V. Kętrzyńskis laikraštyje „Kwartalnik historyczny“ parašė straipsnį „Najdawniejsza stolica litewska“. Šitame straipsnyje Kętrzyńskis stengiasi parodyti, kad Mindaugo sosto pilis buvusi Betygalos apylinkėje.—Mindaugo pilį mini Ипатъевская лѣтопись (С.-Петербургъ 1908. „Полное собрание русскихъ лѣтописей. Томъ II.“ p. 818) toje vietoje, kur yra aprašomi 1253 metų atsitikimai. Apie tą pilį, В о р о у т а vadinamą, skaitome sekančius žodžius: Миндѣвгъ¹⁾ же собрался бѣ. и оумысливъ же собѣ. не битися с ними полкомъ. нѣ вниде во град. именемъ В о р о у т а. Kętrzyńskis tariasi tą „V o r u t ą“ suradęs vienasėdžio varde U t u r i a i.

Praslinkus metams prie Mindaugo pilies klausymo rishimo nemaža prisidėjo žinomas mokslininkas *Liudvikas Krzywickis*. Jis šių metų „Przegląd'e historyczn'ame“ (Styczeń - Luty. Zeszyt 1. Tom VIII, p. 20—48), straipsnyje „W poszukiwaniu grodu Mendoga“, priėjo prie išvedimo, kaip ir Kętrzyńskis, kad šitos pilies reikia ieškoti Betygalos apylinkėje. Išvedimuose Krzywickis tuo tesiskiria nuo Kętrzyńskio, kad „V o r u t ą“ randa ne Uturiuose, bet

¹⁾ = M i n - d a u g a - s, ne * M i n - d a u g i s: kietą galūnę rodo rusų - б. M i n [i] - d a u g o pavardė yra sudėtinė iš dviejų kamienų, kuriuos randame sekančiuose varduose: M i n - g i n č i a i, k. Pakapės par.; M i n - g ė l i a i (ė tvirtagalys), k. Pakapės par.; M i n - g ė l i ō n i a i, k. Ramygalos par.; M i n - e i k i a i, k. Kuršėnų par., M i n a - k a l n i s, kalnas Panevėžio par.: sena-liet. Gėdi - m i n a - s, = dab. Gėd - m i n a s, Veiviržėnų par.: D a ū g a i, miest. Vilniaus gub.; D a ū g - i š k i a i, k. Skapiškio par.; D a u g - y l i a i (y tvirtapradis), vienasėdis Užpalių par.; D a u g - v i l á, pavardė Rokiškio par.: R i m - d a u g i a i, k. Rastauskinės par.

V e r e d a v e. Tolesniai, Krzyvickis sanprotauja, kad B o p o y t a = B e p e d o v o gali būti bendros kilmės su A r i ô g a l o s miesto vardu: visos šitos vietovės galėjusios sau vardus gauti nuo menamosios * V a r ū giminės, kurios valdžiai kitą kartą priklaususios tos vietovės.

Aš, kaip kalbininkas, čionai tekalbėsiu vien apie „Vorutos“ ir kitus, su šia pilimi surištus, vardus, visai neliezdamas klausymo, ar teisėtas yra Kętrzyńskio ir Krzyvickio sanprotis apie tai, kad Mindaugo pilies būta Betygalos apylinkėje. Paskutiniajan klausyman atsakymą turi duoti istorininkai.

U t u r - i ū, kaip teisingai pastebėjo Krzyvickis, negalima yra identifikuoti su „Voruta“. U t u r i ū vard-šaknis yra U t - ir sufiksas - u r - (: d u b - u r - y s, k a u e b - u r - y s arba k a u b - u r - è, k e p - ú r - è, m e n t - ú r - i s), „Vorutos“ gi — šaknis v a r — (žr. žemiau) ir sufiksas - u t a. Aiškinti „Vorutos“ vardą metatezimi iš U t u r - i a i tegali nekalbininkas. U t - u r - i ū arba, kaip yra gir-dėjęs p. Šaulys ištariant, U t - a r - i ū vardas, be abejo, yra giminė su Gargždų parapijos kaimo vardu U t - r - i a i. Lytiš U t - u r - i a i ir U t - a r - i a i taip santykiuoja tarp viena antros, kaip ir k a m b - u r - y s (Dusetos) ir k a m b - a r - y s, k a u k - u r - è (Viduklė) ir k a u k - a r - á (Tilžė) „kalno viršūnė“. Santykis tarp lyčių U t - u r - i a i (U t - a r - i a i) ir U t - r - i a i nieku nesiskiria nuo santykio, randamo tarp sekančių žodylių: k a u b - u r - y s ir k a ú b - r - è (Kvėdar-na) „collis rotundus“, m e n t - ú r - è latv. m ģ t - u r - (a) s „Quirl“ ir latv. m e n t - r - a „kleine Holzschau-fel zum Um-rühren“ (Aist. stud. I, p. 53,10), latv. p u d - u r - (a) s ir p u d - r - a „Haufe“; ž á g - a r - a s „ein dürrer Ast“ ir ž a g - r - è „ein Pflug“¹⁾).

¹⁾ Reiksmės pereigą nuo „š a k ó s“ prie „a r k l o“ gali rodyti dar sekantys pavyzdžiai: anglosaks. s t a c a msc. „Pfahl, Pfoste“ (Fick Vergl. Wb. d. indogerm. Spr. III⁴, 479)—liet. s t a g - ú t e „Pflug“ (Priekulė); šaká, s.-ind. ç á k h á, n.-pers. š á x „Zweig“ = got. b ô h a m. „Pflug“ (Brugmann, Kurze vergl. Gramm. 164); gr. γόμφος „Pflock“ = ž á m b i s „Pflug“; ž á b a r a s, ž á b a s „ein dürrer Ast“, s.-island. k a f l „längliches rundes Holzstück“ iš germ. * k a b a l a (n): ž u ô b r i s „Pflug“.

Ką šaknis **ut-** reiškia, sunku ką tikra pasakyti. Nėra žinios, ar **Ū t-e n ó-s**¹⁾ vardas kilęs yra iš tos-pat šaknies kaip ir **U t-u r-i a í**, ar iš kitos.

Krzywickis, atmetęs **U t u r i ū** su „**V o r u t a**“ suidentifikavimą kaipo negalimą, pasiūlė naują suidentifikavimą, būtent: 1253 metų „**V o r u t a**“ yra tas-pat žodis kaip ir šių dienų **V e r e d - a v a**²⁾. Beto, Krzywickio nuomone, **A r i o g a l a** esanti giminė su „**V o r u t a**“.

„**V o r u t o s**“ negalime identifikuoti su **V e r e d - a v a**, nes to daryti neleidžia nelemtieji *tarsnydésniai* (Lautgesetze). „**V o r u t - a**“ nėra lygi **V e r e d - a v a i**, nes **o** ne = **e**, **u** ne = **e**, **t** ne = **d**. **A r i ô [- g a l a]** nieku būdu negali būti giminė su „**V o r - u t a**“.

Krzywickiui, kaipo nekalbininkui, buvo labai lengva sugimininti **A r i ô - g a l a** su „**V o r u t - a**“ = **V e r e d - a v a**, radus, kad **v** „jest przydechem“ (p. 45). Bet lingvistas, kurs apie **v** „przydech'ą“ nėra nieko girdėjęs, tokios klaidos nepadarys.

A r i ô - g a l o s vardas niekadės neturėjo **v**. Tiesa, XVI. amžiaus dokumentuose (*Спромисъ, Географ. словарь древней Жомойтской земли XVI. ст. Вильна 1888, p. 208*), rusiškai rašytuose, **A r i o g a l o s** (rus. О р я г о л а) vietoje turime parašyta **В о р я г о л а**; čia **v** turime ačiū baltarusių kalbos ypatybei, pagal kurios žodžio pradžioje **o-** virsta į **vo-**, slg. **v o s t r y** iš **o s t r y** ir d. k..

Kryžiuočių dokumentuose ir kronikose **A r i ô g a l o s** vardas yra rašomas kaipo **E r g a l e**; **E r o g e l**³⁾; **E r a g e l e n**⁴⁾. Lietuvių kronikose⁵⁾, rusiškai rašytose, **A r i o g a l a** užrašyta yra kaipo **А и р я к г о л а** 2564, **А и р а к г о л а** 309,41. **А и р я к г о л а** yra ruso raš-zojo padaras iš senalietuviškos lyties **A r j â g a l a** (j yt consonans).

¹⁾ Slg. vietovių vardus: **A š m - e n á**, **K á r t - e n a** „Korciany“.

²⁾ Tikroji šio vardo lytis man nežinoma. Ar neteiktusi kas pra-nešti. kaip **Weredowo** vadina vietiniai lietuviai.

³⁾ Script. rer. Prussic. I, 158.

⁴⁾ I. c. II, 97.

⁵⁾ Полное собрание русских летописей. Томъ XVII. С.-П.-Б. 1907.

Arjâgalos vardas rusui buvo labai sunkus ištarti dėliai santaros j po r; ištariimą palengvino e pentezís, t. y. lyties arjâ - perdirbimas į a ir'â-¹⁾ (r' lygus yra minkštam r).

Ariôgala, kaip rodo XIII ir XIV amžiaus žodylytės Ero gel, Eragelen, gimė iš senalietuviškos žodžio lyties Erjâ-galâ: a-čia kilo iš senesnio e- par *spiritus lenis* įtekme; slg. mano „Aist. stud.“ I, § 51.

Ariôgala = Eriôgala yra dvikamiénis žodis: erio-ir-gala. Antrąjį kamieną — -gala randame sekančiuose vietôvardžiuose: Dievô-gala, Žasû-gala (û tvirtapradis), Medvė-galis (ė tvirtapradis) arba Medvai-galis, kalnai; prūs. Tauro gal „Ochsenberg“, kalnas; Vandžiô-gala. Baisô-gala, Ramy-gala, Bety-gala, miesteliai; prūs. Parte-gal campus et castrum in Varmia, Dusb. III. 23. 26. Pirmąjį kamieną — er(jo), gal, turime sekančiuose varduose: Erla, Bârtuvos upės įtakas, Môsédžio par.; Ersla, koplyčia Mosédžio par.; prūs. Erin o, pilis, 1258 m. Ką reiškia er-ir-gala, sunku sužinoti.

Ворота neabejotinai lietuviškai buvo ištariama kaipo Varutâ: senobės rusų o iš liet. a; slg. keletą vardų iš kronikos „Ипатьевская лѣтопись“: Голядь 151,339 = Γαλίνδα²⁾, prūs. Galindia, Довмонть 860,3,7,15 = Daumantas³⁾, Товтивиль 861 = Тау-

¹⁾ Plačiai e pentezis buvo žinoma graikų kalboje: φάινω iš* φανίω. Brugmann, Kurze vergl. Grammatik d. idg. Spr. 225.

²⁾ Aist. stud. I, p. 10.

³⁾ Iš pra-liet. * Davi-manta-s: kelt. dovi-s „stark, gut“, gr. δαFt-žodyje δαF-φρων (Fick, Vergl. Wb. d. idg. Spr II⁴ 150) + germ. man θian „sich erfreuen“ (Fick, l. c. III⁴ 310)?: Dau-nóriaⁱ (: Vais-noras: Nôr-vašas: s.-liet. Nôri-mantas), K. Linkuvs par.; Dau-bârai (: Vís-baras, Bara-vainiai, k. Vyžuonų par. = Bar-vainiai, k. Radviliškio par.); Daû-gailiai, filija Dusetu par.; Dav-ainiai, k. Užpalių par.; Dau-jóčiai, k.] Svėdasų par.: : Mant[i]-vîla-s: Vil[i]-manta-s.

tivilas,¹⁾ Тр о и д е н и и 871 = Traidénis²⁾. Galūnė -**u**ta, regimai, turi trumpą **u**, slg. miestelio varda: Vain-**-ú**tas, Raseinių apskr.; vaik-**-ú**tas „vaikelis“, ir merg-**-u**tá „mergelė“, diminut., Zytelos parapijoje Slá-nimo apskr.

Žodis Б о р о у т а galima būtų skaityti ir kaipo Varūta (su tvirtapradžiu ū). Bet, rodosi, sufiksas -**ū**ta nėra vartojamas gyvenamųjų vietų vardams daryti. Man tėra žinomas vienai vienas ežero vardas su šitokiuo sufiksu, būtent Svaitūtas (ū tvirtapradis), Dusetų parapijoje; slg. dar: keliūta „kelelis“ dimin. (ū tvirtapradis), Dusetų par., iš kel'-ūta, su minkštu l įvestu iš nesusmulkintinio žodžio kėliās.

Var-**u**tá, kaip ir merg-**-u**tá, yra susmulkintinė lytis iš žodžio var. Ką reiškė var-³⁾, sunku žinoti. Jai mūsų var- buvo vará „vis, firmitas“⁴⁾, tai tada Var-**u**tá reiškė maž-daug ką ir „arx“, „castelum“, „крѣ-пость“, „twierdza“.

¹⁾ Taut-giniai, k. Joniškio par., Šiaulių apskr.; Taut-gailiai, k. Šakynos par.: Bút[i]-vila-s, pavardė Joniškio par.; Dang-vilá, -vilo-s, p-dė Rokiškio par.: prūs. Wil-tante; Vil-útis, p-dė Dusetų, Užpalių par..

²⁾ Ne *Traidénas! Kad galūnė buvo ne -as, bet -is, rodo netik tokie parašymai kaip Troidenii, bet ir Troidenb, kaip kad randame parašyta „Lietuvių Kronikoje“ - Polnoje sobr. russkich lietopisej. Tom XVII, p. 309,43; 253,27, 254,1; 237,4,12; cf. dat. sg; Troideniu 237,11.

Toki-pat sufiksą, kaip Traid-énis, randame sekančiose, man žinomose, pavardėse: Balténis, Ukmergės par.; Drūkténis, Kvėdarnos par.: Drūktén-iskė, vietovė Pásilės par.; Naujénis, Žižmarių par.; Tūskénis, Vyžuonų par.; Šakénis, Linkuvos par.; slg. prūs. Stenenis etc., Bezzenberger, Die Bildung der altpreussischen Personennamen. Königsberg 1876, p. 26.

Traid-énis turi tą-pat šaknį kaip ir: Traidžiaí, kaimas Papilės par.; Traidžiūnai (iū tvirtapradis), k. Užpalių par..

³⁾ Var- gali reikšti: a) varį „aes“, b) stiprumą: vará „vis, firmitas“, c) raudonumą: prūs. w a r m y n „rot“ Aist. stud. I, p. 173. d) varymą: var a ú, e) kartį, tvorą: váras „kartis tvorai tverti“ Dus., f) kalbą: gr. εἶρω „sage“ iš * ver j ô, liet. var-da-s, g) augštumą: arm. ver u „hoch“, gr. ὄρος „Berg“: Ver-ing á. pilia-kalnis Žvingių par., i) platumą: avest. v o u r u š „weit“ iš * v a r u s, j) virimą, šilumą: v i r t i, var ú s, versmė; ir d. k..

⁴⁾ Latv. vara, vare „die Macht, die Gewalt“, prūs. w a r r i n acc. sg. „Gewalt“: fin. vara „das Vermögen, Kraft“ (paskolintas nuo aisčių?).

Su *Varuta* gali būti giminės sekantys vardai: *Varai*, k. Rusnies par., Šilokarčiamos apskr.; „*Wariun Kapaj*, w połowie drogi od Lentyni do Poszyla, przy samej drodze, po lewej stronie, blisko brzegu rzeki Ragis“ (*Kossarzewski*, *Litvanica*, p. 144^a); *Varėnā* „*Ораны*“, miest. Vilniaus gub.; *Vareikiiai*, k. Vabalninko ir Utenos par.; *Vareika*, pavardė Kupiškio par.; *Nevarėnai* (ė tvirtapradis), k. Gadonavo par.; *Varaniai*, acc. *Váranius*, Lėmbo sodos dalis, Kvėdarnos par.; sena-liet. *Wariske*, ežeras netoli Klaipėdos¹⁾; latv.: *Vārva*, vietovė²⁾; *Vārme*, vietovė Kuršo gub.: *Vār-m-inīki*³⁾; prūs. *War-m-ia*; liet.: *Vār-na-ka*, upė Skarūlių par. *Var-n-uostas*, ežeras Sálako par. (?).

Vered-avos drauge su *Varuta* negalime išvesti iš vienos bendros žodylytės. *Vered-ava*, kaip mus verčia spėti Skapiškio parapijos kaimo vardas *Vered-iškai*, yra išvestinis vardas iš pavardės: * *Veredo ar* * *Veredžio*. Mūsų *Vered-* gali būti giminė su *Verd-*, randamu Prūsų Lietuvos (Šilokarčiamos apskr.) miestelio varde *Verd-ainis*⁴⁾.

Žodylytės *Vered-* ir *verd-* taip santykiuoja tarp viena antros, kaip *geležis* ir *gelžis*.

Ver(e)d- gali būti giminė su mūsų žodžiu *vārdas* „nomen“, latvių *vārds*, prūsų *virds*, vokiečių *Wort*, latynų *verbum* „žodis“; žr. *Walde*, *Latin. etymolog. Wb.* 659. Tokiuo būdu * *Veredas v.* * *Veredis* galėtų reikšti „rėksnį“.

Prie šitos-pat šaknies, regimai, reikia priskirti ir sekantys vardai: *Nevardūlis* „*Niewiardowski*“, pavardė (žinoma Jauniui); *Nevardėnai* (ė tvirtapradis), k. Varnių par.; *Vārduvos* upė, Žeimalės, Kalvarijos

¹⁾ Script. rer. Prussic. II, 672, 673.

²⁾ Bielenstein. Die Grenzen des lett. Volksstammes..., p. 202.

³⁾ Latvju dainas. Kr. Barona u. H. Wissendorffa izdotas. Nē 12684,4.

⁴⁾ Basanavičius, Iš gyvenimo vėlių bei velnių, p. 61, 1a.—1897 m. aš pažinau Peterburge vieną žmogų, kilimo iš Kauno gub., pavarde *Verdyn* = liet. *Verdina-s*.

par.— „kriokianti (?)“; V á r d u k š n i a i, k. Baisogalos par.; prūs. T u l e - w i r d e ¹⁾, pavardė; Ant - v a r d ė (ė tvirtagalis), upė: Pa - ant - v a r d y s, k. Jūrbarkio par.; latv. V a r d u p e, vietovė Kurše.

Pažiėgės vienasėdis, Dusetų par. 1909 m. birželio 1 (14) d.

¹⁾ Pirmąjį pavardės kamieną turime sekančiuose prūsų varduose: T u l e - d r a w s (: Saus - d r á v a s, upė Kantaūčių par.; prūs. Monte - d r a w e, Na - d r a w, nom. viri), T u l e - g a u d e (: Mili - g a u d ė) T u l ė - g e d e (: G e d ė - g a u d e, Mili - g e d o), T u l e - g e r d e (: Canti - g e r d e; G e r d - vilai), k. Truskavos par.), T u l e - k i n s t e (: Kynste), T u l e - t a r p (: T a r p ė), T u l - t u n g i s (: T u n g e - b u t h, San - t u n g e, T u n g e). A. Bezzenberger, Die Bildung d. altpreuss. Personennamen, p. 47. T u l e - = t u l i - „multus, magnus“?: liet. T u l - m i n a - s (:Gėd - m i n a - s, Jėg - m i n a s, s.-liet. Gayle - m i n = dab. Gā [i] l - m i n a s: M i n - g a i l a), pavardė Isės par., Pakalnės apskr. = pr. T o l e - m y n n e: T u l - m i n a i, k. Šakynos par.; T u l - m i n i a i, k. Linkuvos par.; T u l - k i n č i a i, k. Kursėnų par.; K i n t a i, liest. Šilokarčiamos apskr.; Dau - k i n t - i š k ė, k. Krazių par..

Pataisymai ir papildymai.

4, pusl. 10 eilutėje nuo viršaus vietoje mīksztųjų skai-
tyk mīksztųjų.

4,³² v. įtekme s. i š t a r m ė.

5,²¹ p o n ė r a reikia įdėti n ė.

6,²³ Aš čia drauge su prof. K. Jauniumi tvirtinu,
kad daugiskaitos vardinio linksnio galūnė **-ins** buvo žino-
ma ir prūsų kalbos tarmėms. Šisai tvirtinimas iš pat pa-
matų yra klaidingas: prūsų tarmės teturėjo
vieną galūnę **-ys**. Elbingėnų žodžiai **ausins**, **agins**
turi būti skaitomi kaipo **ausnis**, **agnis** (: **-gn-iš-kn-**
Lewy, Die altpreus. Personemnamen I, 74); palyg. *Berne-*
ker'io Die preus. Sprache 279, 282. Prūsų dīnskins,
kurį žodį *Dr. R. Trautmann'as* (Die altpreussischen Sprach-
denkmäler. 1. Teil. Göttingen 1909, pag. 83) liepia skai-
tyti kaipo **druskins**, yra *vienaskaitos* vardinis.

7,³⁶—11,²¹. 22—38 §§ daug pripasakojau nesąmo-
nių apie žodžio galo dėsnius (Gesetze). Griežtas žodžio
galo dėsnių formulavimas yra labai sunkus: tam reikia iš-
tirti visi atsitikimai, iš kurių aiškiai būtų matomas šitų dės-
nių veikimas.

Taipa-gi ir tas-ga kilo ne iš taipógi ir *
tas†go: abiejuose žodžiuose **a** senobinis. **-ga** žodyje tás-
ga, priešais Jauniaus išvadžiojimams, yra ne aoristas *
go (t) = sanskrit. gât, bet pastiprinamasis pasturdėlis;
palyg.: **nesan-ga** „nės“ 1600 m. Markūno Postilė, p.
19, **betai-ga** Vilito 1579 m. Enchiridion'as, p. Bl^a =
batai-ga 1598 m. Kat., p. 123, **io-ga** „jôgi“ Bretkū-
no biblija (*Bezzenberger*, Beiträge zur Geschichte d. lit.
Spr. 267,¹⁰), prūs. **an ga** = sena-liet. **an-gu** „argi?“.

Santykis tarp vienaskaitos giminio $t\hat{a}s=tos$ ir $t\hat{a}$ „to“ panevėziečių šnektose — mums neaiškus. Tik tatai tėra aišku, kad $t\hat{a}s$ ir $t\hat{a}$ yra negalimas daiktas išvadžioti iš praliet. pirmalyčių * $t\hat{a}[s]\hat{e}s$ ir * $ta[s]a$. Vienaskaitos giminio linksnio galūnei $-as$ (: $-as$) ir $-a$ (: $-a$) išaiškinti reikia turėti pilnas sąrašas visų panevėziečių tarmės žodžių su galiniu $-o$, $-os$ (tiek su užlikusiu o , tiek su pavirtusiu į a). Panevėziečių $t\hat{a}s$ gen. sg. fm. mes negalime išvesti iš * $t\hat{a}s\hat{j}\hat{a}s$, $n\hat{e}s$, viena, į tokiam padėjime negali išnykti, antra, $\hat{a}$ niekados nepavirsta į $\hat{e}$, ir trečia, neįtikėtinas santaros s išnykimas.

8,8. v. „gr. $\tau\eta$ “ s. „gr. $-\tau\eta$ “. Graikų kalboje įvardė * $\tau\eta$ tėra žinoma tiktai sudėtiniam žodyje $\alpha\theta\text{-}\tau\eta$. Paprastai vietoje * $\tau\eta$ graikai pasigauna įvarde η .

8,39 v. oji s. $\hat{t}oji$.

9,23. Pirm žodžio $pie\hat{m}\hat{e}n\hat{e}s$ v. ženkle — turi stovėti * (žvaigždėlė).

12,6—13,21. Jauniaus dėsniš apie santaros n nykimą prieš „ s ($\hat{s}$, z ir $\hat{z}$) + consonans“ niekados neveikalo netik aiškių, bet ir lietuvių prokalbėje. Slastai, lasta, pas prieš s nėra turėję jokio n . Bretkūno slastas turi n naujai įvestą analogijos keliu iš spastas. Latvių $l\hat{a}st(a)-s$ (tarmiškai ir $l\hat{a}ksts$; palyg. $sv\hat{i}sts$ ir $sv\hat{i}ksts$ „sviestas“) su savo ilgu $\hat{a}$ (=liet. o) aiškių aiškiausiai rodo, kad Tilžės $l\hat{a}st\hat{a}$ ir Pagirio (Ukmergės apskr.) lietuvių $l\hat{a}stai$ nėra turėję n : latvių $\hat{a}$ nieku būdu negalėjo kilti iš an .

Santykis tarp $l\hat{a}sts$ (: $l\hat{a}stai$) ir $l\hat{a}stai$ yra tokiai, kaip ir tarp latv. $m\hat{a}kt$ „drängen, drücken, plagen, quälen“ ir liet. $m\hat{a}nkau$, $m\hat{a}nkyti$, latv. $stebere$ „ein Kuhschwanz, der Ziemer“ ir liet. $stembrys$ „der Stengel“ $stimbrys$ „der Schwanzstumpf“. — Pas negalėjo kilti iš * $p\hat{e}n\hat{e}s$: viena, e nevirsta į a , antra, balsės neiškrinta. Pas kilo iš $pa+s$: pa -miškė etc.; palyg. *Waldé's* Latein. etymol. Wb. 484, 485.

Vietoje $izdas$ „thesaurus“, priešais Nesselmanui, Kuršaičiui ir Jauniui, reikia skaityti $i\hat{z}das$, t. y. $i\hat{s}-das$, *Širvydas* savo pamoksluose „Punkty kazah... W Wilnie M.DC.XXIX“ (naudojuosi Seinų Dvas. seminarijos knygyno egzemploriumi) visur rašo $\hat{z}$ (ne $z!$): Wadinasi Diewo

žodis i ž d u | todrin iog kas i ž d i tay ir Diewo žodiy run-
dasi 354,12—13; i ž d i rundasi 354,14; rado tinay i ž d u
39,7. I ž d a s išvestas yra iš veiksmažodžio i ž d è t i,
reiškiančio maž-daug tą pat, ką ir i d è t i. Šit citatės:
Kayp dide tieg daugibe saldibes tawo Wieszpattie | kuriu
i ž d e i e y tiemus | kurie biios tawis. Širvydas, l. c. 92;
Jopas bīlo: Užūzimėlei, kaip' maiszėlię, nūdžias manas.
Ir patis' Wieszpatis Diewas to iam pade^{ast}: Ar, tieg, ner'
tų manimp' i ž d e t ū, ir užžimētų łobiūsse^a manūse^a? Māno
yr' ātakia, ir asz atadūsiu iiemus sawū metū. Daugiasz yr'
užžimēt, neg i ž d è t'. Nes to (=ko. K. B.) nórime^a labai
gerái i ž d è t', tai nę tiektái ing maiszėli de^amę bat' wēl'
ūžriszame... Daukšos 1599 m. Postilė, p. 9—10.

Kaip matome, i ž d e irgi negalime rasti nelaimingojo
n. Daugiskaitos apskūstinis juos neteko n, regimai, per
jós (acc. pl. fm.) ėtekme, kur n nebuvo iš senų senobės.

13,19. v. s a n t a. s. s a n t a -

16,2-34. Anykštėnų daugiskaitos vardinis st a m-
b a u s, g r a ž a u s negalėjo kilti iš * s t a m b a v - e s,
* g r a ž a v e s, delto kad galūnė -e s tokiaime padėjime
nieku būdu negali pavirsti į -a s, o menamasis -a s iš -e s
ir paskui lūpinio v nevirsta į -u s. K. Jauniaus dės-
nis (Aistiški studijai §§ 35—37) apie virtimą bekirčio e
ing a lietuvių prokalbėje n e v e i k a l á v o. K a t a r á s
(=slav. k o t o r b), t a š l á turi senobinį a, o ne kilusį
iš e. G y v u l y s nėra reikalo išvadžioti iš * g y v a l y s:
v a lietuvių prokalbėje nevirsdavo ing u; palyg.: á t v a š a,
v a p s á, ž v a l ú s... A t u š a yra ne lietuviško, bet
senobinio indoeurop. balsių laipsniavimo padaras; palygink
sansk. s v á p n a s su graikų ὕπνος iš * s u p n o s. San-
tykis tarp gyvulys ir gyvōlis yra toksai, kaip ir tarp latv.
vabule ir liet. vābolė „Mistkäfer“ (Rietavas).

S t á m b a u s..., nelaužant lietuvių kalbos dėsnių,
tegalima yra išvesti iš indoeurop. pirmalystės * s t h o m-
b (h) o u s.

Tverėciniai (Švenčionių apskr.) dzūkai vietoje g r á ž ū s,
s i n k ū s „smulkūs“ tesako g r á ž u o s, s i n k u o s (miltai).

18,20. Su lotynų žodžiu trīnī be trynio dar gi-
miniuojasi t r y n a í „Drilinge, тройни“ (Kvėdarna).

18,36. Dvibalsių pirmosios dalies pratęsimas dėsniš neveikalavo nei aisčių, nei lietuvių prokalbėje.

20,13. Iš *ugnej-es, priešais Jauniaus nuomonei, negalėjo kilti *ugnej-is: e paskui santaros j niekados nevirsta ing i. Daugiskaitos vardinis ūgnies vestinas yra iš indoeurop. pirmalytės *ugneis arba *ugnois.

Jau sukako daugiau ne metai, kaip aš žmonėmsna paleidžiau straipsnį apie „i- ir u- kamienių žodžių daugiskaitos vardinį linksnį“. Diena dieną mokia. Kalbės faktai, su kuriais man teko šiais metais pasižinti, nemąža mane pamokė. Dabartinė mano nuomonė apie žodylytes trīs (avīs...) ir jūs (sūnus...) griežtai skiriasi nuo nuomonės, pirm metų „Kalbos dalykuose“ išreikštosios.

Apie žodylytes trīs avīs... ir jūs sūnus... dabar aš laikaus sekančios nuomonės:

1°. Trīs, jūs yra tarminis (žemaičių kan. Daukšos) naujadaras. Senobės prūsų „wisas ackis giēidi no-tien (Enchir. 49)“. „mijlas ginnis“ (Enchir. 80 ir 88, prie accus. plur. labbans ginnins Enchir. 23 „gerus prietelius“) ir ioūs (Enchir. 53 55...) „vos“ aiškių aiškiausiai rodo, kad trīs ir jūs yra perdirbti iš trys ir jūs. Prūsų ackis, ginnis ir ioūs (iš jūs nėra turėję n, delto kad n tokiaime padėjime nenykdavo; palyg.: deiwans „dievus“, ausins „ausis“, rānkans „rankas“, smūnentins „žmonelės“ acc. plur. Berneker, Die preuss. Spr. 194, 195; is-ranki[w]uns dā[w]uns „išliuosavęs, davęs“ l. c. 231.

Zodylytėse trīs akīs... ir jūs sūnus... turime naują tarminį perdirbimą ys, ūs iīs, ūs; palyg. kvėdarniškių žemaičių žodžius didīs-is iš didys-is prie didīs, gīsla iš gysla (: prūs. pette-gīslo. V. 108 „Rückenader“, kur n nebuvo: saninsle V. 485 „Gürtel“, instixs. V. 114 „Daume“, instran. V. 133 „Schmeer“), skīstas iš skystas (: prūs. skijsta-n); dar palyg. kvėdarniškių žemaičių: nōpāstis fm. ir māstis fm. iš senarus. напасть ir масть „tepalas“ = dusetiškių nōpostis ir mostis.

2⁰. Galūnė -ys ir -ūs, randamoji žodylytėse trys akys... , jū s sū n ū s... (iš kur tarmėse tris akis..., jū s sū n ū s...), yra ne lietuvių ir prūsų prasimanymas: ji, regimai, yra paveldėta iš bendrosios indoeuropiečių prokalbės; abidvi ši galūni žino bent armėnų kalba, žr. *Brugmann'o Grundr. II, 2², p. 215.*

3⁰. Senobės indų nom. plur. fm. n á k t y š (: y=ilgam i) pilnai atsako lietuvių žodžiui n á k t y s. Šiedvi žodylyti yra ne accus. pl., bet nominativus plur.

4⁰. Senobės baktrų j ū š yra lygiai tas pats žodis kaip ir lietuvių j ū s, prūsų io ū s iš j ū s ir gotų j ū s „vos“; *Brugmann, Grundr. II, 2², p. 411.*

J u - m í s : j ū s = t r í - m í s : t r y s.

5⁰. i- ir u- kamieniai žodžiai be galūnės -y s, -ū s daugiskaitos vardinyje yra turėję dar kitas galūnes. Prie ū g n y s á v y s... , p é l ū s s ū n ū s... tarmėse galima buvo išgirsti ir ū g n i e s á v i e s... , * p é l a u s * s ū n a u s arba * p é l u o s , * s ū n u o s... .

U g n i e s , p á t i e s , á n i e s , p í r t i e s... ligi šiai dienai tebetaria tvėrečiniai. *P é l a u s *p é l u o s... , nebetekus u- kamieniams daiktavardžiams senobinio daugskaitos linksniaavimo, tepaliko savo buvimo ženklus būdvardžiuose: s t á m b a u s g r á ž a u s... — anykštėnų, g r á ž u o s s i n k u o s (miltai)... tvėrečinių šnektoje.

Galūnės - u o s kilmė — neaiški.

6⁰. Galūnė - e s turėjo senobiniai santaragalūniai žodžiai, k. a.: d á n t e s , š ú n e s , š í r d e s , p i ė m e n e s...

24,³⁴. Prieš žodį p a d ě t a (pataisyk į padėtas) reikia pastatyti skliaústas (; po p a d ě t a s reikia įstatyti žodis „acūtus“.

31,². Dusetiškiai sako netik šin-dei, bet ir šin-dėi (su ilgu é). Abidvi ištarmi yra žinomi ir Salų, Kamajų, Panemunėlio parap...

32,¹². Žodyje sen o l i s rašo o ir Juška; žr. žodyno I, p. 129, 170.

32,²². Daukša savo Postilėje n u d u o t u v e s v a d i n a dar ir kitu vardu, būtent n u d u o t í n ė m i s : W i e - n ó k i g ' k a d ' t a w ė p r á s z o a n t ' k r i k s z t í n ū arba a n t ' n u d ū -

tinių... ne mōki iemus ižg' to ižkalbētiš. 247, 35 (Volterio išleidimas).

Salako prapijoje **женитьба** vadinama yra **vedybomis**: jam rūpi **vedybos**.

Vestuvės gero kalvio kaltas žodis, jai tik kaltas; palyg. latvių dainą: Pupas, pupas, zirhi, zirhi. Nū patē ēstuvē; Tā meitiha dzeltānite Nū patē **vestuvē** № 14047, 3 (Barona un Wissendorffa Latvju dainas).

33, 12. **Pus-žodis** **svo d** - reikia išmesti.

36, 16. **Pardósas** — pažįstamas ir Juškai; žr. žod. I. p. 131, 226, 313; Liet - dainų № 311, 27.

39, 9 v. **kai**—**s. kai** p.

40, 11. **uvenum** pataisyk į **ivenum**.

40, 17. **duóo** pataisyk į **duó**—

41, 4. Kad **žydras** turi **y**, o ne **ie**, tarp kita dar rodo ir Valančiausko šnektą; palyg.: **židras** dangus. Dawatku kninga 1864 m., p. 169, 10; atsirada gražus **židras** oras. Istorije szwēta senoje istatima. Ketwirta karta izszpausta. Wilniuj 1860, p 6, s.

42, 35. Vietos varde **Daugyliai** **y** gali būti lygus etimologiniam trumpam **i**, kursai užpalėnų šnekoje, gavęs kirtį, virsta **pusilgiu**. **Daugėliai** (su trumpu **i**) būtų dvikamienis vardas: **Dau-gėl-iai**: **Dau-gėl-a-s**, pavardė (Simon Doukont. Privilegia, p. 202. Rankos raštas Seinų seminarijos kningyne): **Drún-gilas**, p-dė Kvėd. p. (: prūs. **Drun-eike**), **Nór-gilas**, p-dė Kvėd. p. (: **Nor-eikis** Linkmenų par., **Nór-mantas**, -butas: **Daú nora**, Plutiškių par.).

43, 4. **Varų** giminė yra neabejotina. **Varo** pavardė buvo labai gerai pažįstama Simanui Daukantui; žr. jo „Privilegia“ : **Waras**, p. 11 B (p. 12 B. Daukantas paaiškina, kad ši pavardė reiškianti «vehemens»); Stanko **War-owicz**, p. 122 B. Iš **Varo** pavardės gavo sau vardą **Varų** kaimas (: nom. pl. **Varai**, Rusnies par., Šilokarčiamos apskr.). Traupio parapijos kaimas vardu **Varilėnai**, regimai, tapo pramintas nuo **Var-flo**s, kuri pavardė būtų diminutiv. prie **Varo**.

Var-utos pilies vardas gali turėti ryšį su **Varo** pavarde; palyg. **Vainúto** miesto vardą, kursai neabejotinai yra pramintas nuo **Vainiaus** (Dusetų p.) arba **Vainos**.

V a r - u t á : V á r a s : V a r - i l á = V a i n - u t a s :
V a i n a (Vainius): **V a i n - i l á**.

Kada rašiau apie **V a r u t o s** pilį, dar neturėjau jokios nuomonės, kurioje Lietuvos vietoje reiktų ieškoti šios Mindaugo pilies. Dabar man aišku, kad **V a r u t o s** reikia ieškoti rytų Lietuvoje, tarp Medėnų (Sudeikių par.), Kalvių (6 v. nuo Tauragnų), Malašių (4 v. nuo Linkmenų į šiaurės vakarus), Latavos (9 v. nuo Anykščių), Tauragnų, Uspalių ir Utenos. Mindaugo „curia“, dokumentose vadinamoji **L e t t a w i a**, **L e t t o w i a**, yra tai Anykščių parapijos **L a t a v á**. Antroji pilis, vardu **V a r u t a**, reikia spėti, yra buvusi kur nepartoli nuo **L a t a v o s**. Aš spėju, kad **V a r u t a** yra buvusi ant **V a r i o** upės krantų, 2—4 varstai į šiaurę nuo Anykščių miesto, kame yra **P a - v a r i ų** vienasėdžiai. Kun. *J. Tumas* vietų vardų sąrašė (Dirva - Zinynas. Gegužis 1904 m., p. 20) mūs upės vardą užrašė kaip **V ā r y s**. Anykštėnų tarmėje **V ā r i s** turėtų skambėti kapo **V o r y s**; palyg. **r o t a i**, **g o l a s**...

Mano spėjimui, kad **V a r u t o s** reikia ieškoti ant **V ā r i o** krantų, patvirtinti reikalingi yra vietinių žmonių tyrinėjimai. Reiktų ištirti viso **P a v a r i o** piliakalniai. Be to geistina turėti Latavos ir Vario apylinkės visų vietų, gyvenamų ir negyvenamų, sąrašas *vietinė tarme*. Iš vardų daug kas gali paaiškėti.

43,¹³ **v a r d**-pataisyk į **v a r d e** -

43,¹⁴ **K a u e b**—pataisyk į **k a u b** -

44, 7. **V e r e d a v o s** vardas žinomas buvo jau XIV amžiuje: das landeichen zu **W r e d a w** iš * **W e r e d a w**. Scr. rer. Pruss. II 688.

44,²⁹ v. 256 4 s. 256,³⁴.

44,³⁰ v. **r a š**. 3 o j o s. **r a š y t o j o**.

44,³¹ v. **y t s**. y r a.

47, 17. Kaimo vardas **V e r e d i š k i a i** paimitas yra iš Vaišganto sąrašo; žr. *Dirva—Zinynas*, Gegužės 1904 m. p. 27. Dr. Jurgis Šlapelis sanprotauja, kad **V e r e d i š k i a i** yra spaudos klaida vietoje **V ē d e r i š k i a i**.

Peterburgas

1910 m. vasario 20 d.

